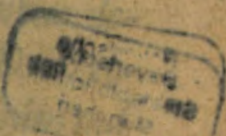


TIO
doxæ

NTIA

MARO
I.



RVM,
INIANA,
ngium,


Bayerische
Staatsbibliothek
München

Illustribus
ORDINIBVS
HOLLANDIÆ
ET WEST-PHRISIÆ.

MVLTÆ *semper & grauissimæ, Illustres Ordines, Patres patriæ, domini mei honorandi, inter mortales de religione extiterunt controuersiæ: in quibus doctrina de prouidentia Dei reliquis longè antecellit. Etenim nulla maioris est momenti, nulla quæ latius & acriore omnium contentione dimanarit. Hanc dissidentium philosophorum scholis, hanc*

profani vulgi sermonibus, hanc Christianorum studiis, ab omni pene memoria, magno ecclesiæ & reipublicæ damno, indignius agitari, compertum est. Malè enim viuitur, si de Deo non bene creditur: *vt verè ac grauiter de hoc argumento augustus ille Augustinus monet. Hæc autem controuersia, vt reliquæ, non aliunde, quàm ex humani ingenij (quod Dei naturam suis præiudiciis metitur) innata vanitate, & Sacrarum literarum ignorantia, profluxit.* Hinc enim, *ait Chrysostomus*, innumera mala nata sunt, quod Scripturæ ignorantur. Hinc erupit multa illa hæresium pernicies, hinc vita dissoluta,

De ciui. Dei lib. 5. c. 10.

Ad Romanos Hom. 1.

soluta, hinc inutiles labores. Quemadmodum enim qui luce ista priuati sunt, recta vtique non pergunt; ita qui ad radios diuinarum Scripturarum non respiciunt, multa coguntur continuoq́. delinquere: vtpote in longè peioribus tenebris ambulantes. *Itaque præclarè de ecclesia & republica videntur meriti, qui nostra memoria, hanc de prouidentia Dei doctrinam ex sacrarum literarum penetralibus explicare & illustrare studuerunt. Quos, vt præceptores orbis Christiani, reuereor & amplector. Verùm quandoquidem loquendi modis interdum à se mutuo differunt, hinc quidam viri boni ac pij*

sententiarum in summa rei varietatem aliquam & dissensionem esse suspicantur: alij contra maleuoli, idipsum contentiosè exprobrant & hac ratione orthodoxis inuidiam, tribunitiis suis clamoribus & scriptionibus, apud omnes conflare, & publicam ecclesiæ pacem turbare, moliuntur. Quod quàm perniciosum etiam sit reipublicæ, non tam explicationem desiderat, quàm deplorationem & medicinam. Quamobrem operæpretium me facturum existimaui si doctiorum vestigiis insistens inde ab exordio hoc argumentum, ad meam & rudiorum vtilitatem, pro modulo arcesserem & conciliationem doctrinæ ortho-

doxæ

doxa de prouidentia Dei seriò ac modestè meditarer. Arduum, fateor, institutum! sed debita ecclesiæ & patriæ pietas, bonorum stimulus, & doctissimorum collegarum examen ac consensus, temeritatis opinionem, vt spero, diluent. Quemadmodum enim ad commune incendium restinguendum ab omnibus meritò concurritur; nec validiorum solùm laudatur industria, sed imbecilliorum quoque probatur studium: sic & tenuem meum, ad hanc de prouidẽtia Dei controuersiam tollendam, laborem, non omnino improbatum iri existimo. Cæterum quum duo potissimum in omni scripto, præter argumenti veritatem, requirantur,

tur; breuitas nimirum & perspicuitas; illa, vt attentè, hæc, vt cum fructu legamus: vtrumque pro tenuitate mea, cum methodo, tum stylo secutus sum; ne aut obscuritas crearet dubitationem, aut prolixitas tædium. Vobis verò Illustres Ordines, Patres patriæ, domini mei honorandi, hanc qualemcunq; opellam meam, etsi vestro nomine indignam, variis de caussis dedicandam existimaui. Ac primùm quidem, vt obseruantiam meam erga illustrem A.V. cui seruio ac deuinctus sum, testarer: deinde, vt laboris mei primitias, ex vestra academia prodeuntes, vobisq; debitas, offerrem: denique vt doctrinæ huius

veri-

veritatem, quam hactenus constantissimè defendistis patrocinio vestro commendarem. Nam quum mecum perpẽdo, quanta in huius argumenti & aliorum controuersiis componendis vsi sitis pietate ac diligentia, quanta prudentia, quanta patientia ac constantia, Theodosij & Valentiniani laudatissimorum imperatorum imaginem videre mihi videor. Nec metuo, vt quisquam prudentior, in iudicio meo, candorem desideret & auribus vestris aliquid dare suspicetur. Non enim abstrusa & ignota, sed aperta & prompta in omnium oculis, in omnium ore exempla versantur: & vt omnes sileant, res ipsa

 demon-

demonstrat ac tacitè illustri vestro nomine, cum præstantissimis illis imperatoribus, ita loquitur.

Theodos. & Valent. Cyrillo Alexan. Epist. 17

A pietate in Deum, reipublicæ nostræ constitutio pendet: & multa vtrinque est cognatio & societas. Cohærent enim inter se & altera alterius accressit incremento: ita vt vera religio iustitiæ studio, respublica verò ab vtrisque adiuta resplendeat. In regimine itaque à Deo constituti, & vincula pietatis ac prosperitatis subditorum existentes, societatem harum perpetuò indiuulsam custodimus, ac prouidentia nostra pacem inter homines procurantes, hactenus quidem reipublicæ augendæ

gendæ ministramus: per omnia verò subditis, vt ita dicamus seruientes, vt pij sint & in republica versentur sicut pios decet, adornamus, vtriusque, vt conuenit, curam gerentes. Neque enim fieri potest, vt qui alteri studet, non similiter & alterius curam gerat. *Hæc rerum à vobis Illustres Ordines in ecclesia & republica gestarum oratio. Cuius admirabilis pietatis vestræ conscientia ad Illustrem A. V. compellandam dubio primùm, animum mihi addidit & confirmauit. Siquidem duo, præter tenuitatem meam, obstare initio videbantur, inscriptionum eiusmodi frequentia, & scripti breuitas.*

tas. Verùm, re diligentius perpensa, neutrum ab officio alienum existimo. Nec enim fore arbitror, vt illiberalis animi suspicionem incurram, atque illud Augusti Cæsaris audiam, Sat istiusmodi salutatorum habemus domi: *vestra nimirum clementia, consuetudinis ac temporis præscriptione, & animi mei integritate fretus. Nec scripti, vt opinor, obesse potest exiguitas. Siquidem illustri V. A. in tanta grauissimorum negotiorum mole, non tam copia, quàm breuitas potissimùm, videtur congruere. Deinde & instituti ratio hoc iure suo postulat. Quippe quum eius doctrina conciliationem instituere*

tuere studeam, à cuius indagatione ob singularem rei difficultatem & librorum de hoc argumento prolixitatem pleriq; deterrentur; breuitati cum primis consulendum mihi existimaui, vt, ad veritatem cognoscendam, lectorem allicerem. Denique huc accedunt clarissimorum cum veterum tum recentium scriptorum exempla, qui vt doctiora, sic paria aut breuiora interdũ monumenta principibus, regibus, imperatoribus inscribere non sunt veriti. Testis est Aristoteles, qui vt grauissimum sic perexiguum de mundo scriptum Alexandro magno dedicauit: testis Cyrillus Alexandrinus, qui perbreues de recta fide

libros

libros partim Theodosio imperatori, partim reginis consecrauit: Testes alij, cum nostra tum patrum memoria, plurimi: quos recensere non tam difficile, quàm inuidiosum & non necessarium. Quamobrem spero fore, vt succincti huius scripti dedicatio, nullam mihi impudentiæ aut imprudentiæ maculam aspergat: præsertim cum officij mei ratio id requirat & prudentissimorum virorum exempla præluceant. At, inquient, vt breuitate multa aliorum scripta; sic accuratione & doctrina excellunt omnia. Fateor sanè: sed hac ratione, non breuitas in vitio futura est sed operis tenuitas: quam vt agnosco, sic illu-

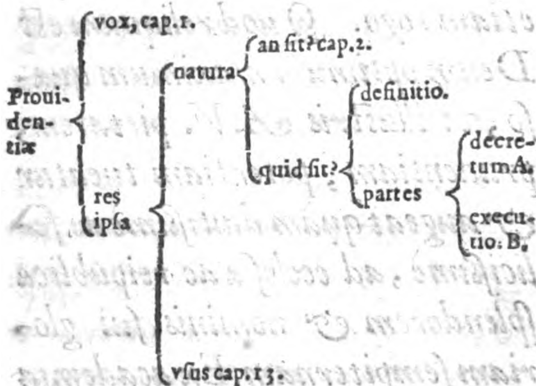
illustris A.V. ei vt spero ignoscet, & conatum saltem non improbabit. Idq́ ab A.V. etiam atque etiam rogo. Quod reliquum est Deum optimum maximum quæso, vt illustris A.V. pietatem, prudentiam, potentiam tueatur & augeat quàm diutissimè ac felicissimè, ad ecclesiæ ac reipublicæ splendorem & nominis sui gloriam sempiternam. Ex academia vestra Lugduno-Batava anno restauratæ salutis CIↃ.IↃ.IIIC. *Martij* V.

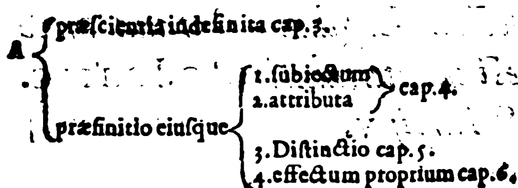
Illustri V. A.

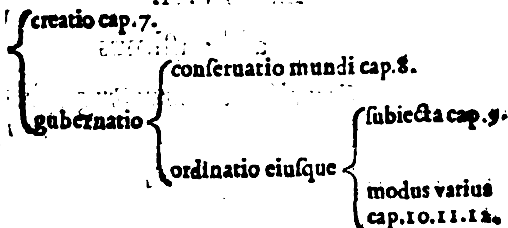
addictissimus

Franciscus Gomarus Brugensis.

SYNOPSIS DOCTRINÆ DE PROVIDENTIA.







CONCILIATIO
Doctrinæ Orthodoxæ
DE
PROVIDENTIA
DEI.

CAPVT I.



ERICLEM narrant historici, *antequam ad habendam concionem accederet, Deum semper precari solitum, ne vllum verbum, quod ad rem præsentem non conueniret, inuita sibi excideret.* Religiosè profectò & prudenter, ob teneras vulgi aures, quæ leui momento offenduntur, & peruersum quorundam studium, qui omnia in deteriorem partem rapiunt & interpretantur. Verùm id mihi multò religiosius, de Prouidentia Dei acturo, obseruandũ arbitror. Quam ad rem non solùm tenuitatis meæ conscientia, materiæ grauitas, & accuratum doctorum iudicium, sed multorum etiam præiudicium hortatur & exstimulat. *Nam*

Plutarchus in Pericle.

(vt cum vetustissimo scriptore loquar) *confiteor libenter à sapienti & fideli viro dictam sententiam, quam sæpe suscipio, De Deo & verè dicere, periculum est. Neque enim ea tantùm periculosa sunt, quæ falsa de Deo dicuntur, sed etiam quæ vera sunt, & non oportunè proferuntur, dicenti periculum generant.* Quare ad te me conuerto Deus optime maxime, veniam opemque spiritus tui & prouidentiam imploro: da quæso vt veritatem perspiciam eamque sanctè & oportunè proferam: lectores rectè capiant: omnes denique studia nostra, veritati & paci Christianæ, ad nominis tui gloriam & ecclesiæ bonum, certatim consecremus. Dicturus igitur de Prouidentia Dei, vt via quadam & ratione procedat oratio, à vocis explicatione, quæ rei nota est, ordiendum existimo; ne ambiguitate illius, à vero aberremus. Etenim *prouidentiæ vox* variis modis accipi solet. *Primùm* enim accommodata à sensu metaphora, ad intellectũ transfertur & præscientiam notat: vt Græcis πρόνοια. Hinc Phauorinus προνοεῖ, τὸ ἁπλῶς πρότερον νοεῖ: & Hesychius πρόνοια, προεπιθύμησις. Sic Nicias, ἐπιθυμίᾳ μὲν ἐλάχιστα κατορθοῦται, προνοίᾳ

Origenes in Ezec. hom. 1

Thucyd. lib. 6.

τοῖα δὲ πλεῖστα. *Cupiditate quidem paucissima rectè geruntur; prouidentia verò plurima.* Huc etiam pertinet nota illa ac trita definitio. *Prouidentia est per quam futurum aliquid videtur, antequam factum sit.* Deinde synecdochicè ad voluntatem etiam pertinet & bonum consilium seu decretum significat: hoc est sapientem rerum ad finem bonum destinationem. Duo enim ad hanc prouidentiæ rationem omnino pertinent, præscientia, & præfinitio, primùm finis, secundò mediorũ. *Finis enim* (vt ex naturæ luce omnibus notum & communi sermone tritum) *prior est mediis, in intentione* (si non tempore, saltem ordine) *posterior autem executione.* Sin secus, non prouidentia, sed temeritas appellanda est. Deinde finis esse debet non solum bonus, sed etiam δυνατὸς, qui obtineri possit. Nam si malus, versutia est; si ἀδύνατος qui fieri nequeat, inscitia: quorum vtrumque quasi è diametro prouidentiæ aduersatur. Interdum tamen καταχρηστικῶς ad prauum etiam consilium refertur. Sic à Philosopho ἐκ προνοίας καὶ μετὰ διανοίας τοῦ ἀπολέσαι αὐτόν: *ex prouidentia & animo perdendi eum*, abusione quadam

Cicero de Inuentione lib. 2. & August. Quæst. octuag. q. 31.

Arist. mag. moral. lib. 1 cap. 17.

dam vocis, eodem sensu vsurpantur. Cæterum meliorem in partem, quum virtus sit, adhiberi consueuit. Qua ratione

Act.24.4. πρόνοια *prouidentia* Felici: & synonymum

Hebr. 11.40. προβλέπειν *prospicere* Deo ascribitur: &

Orthod. fid. lib.2.cap.28. *δύναμιν προνοητικὴν prouidendi vim*, Damascenus nominat. *Tertio* metonymicè ad actionem refertur & effectum quendam prouidentiæ, hoc est, sapientem rerum existentium ad finem suum gubernationem indicat vulgo. Quo quidem modo ab effectione distinguitur, vt in artium distributione fieri solet.

Gregorius Nyss. De prouidentia cap.1. *Sic enim artifices quidam*, ait Nyssenus, *ad hoc tantum, vt benè operentur, sunt erudisi, & nullius amplius habent curam; vt tectores, scribæ, figuli: alij solùm prouident; vt agasones & pastores.*

1.Tim.5.8. Sic loquitur Apostolus εἰ δέ τις τῶν ἰδίων οὐ προνοεῖ *si quis verò suis non prouidet*. Quum autem ad hanc gubernationem requirantur duo, vtilium mediorum procuratio & noxiorũ cautio: hinc fit vt synecdochicè modò pro hac, modò pro illa parte à bonis auctoribus prouidentiæ vox passim vsurpetur. Sic etiam in sacris literis,

Gen.22.8. *Deus sibi pecudem videbit*, seu prouidebit, hoc est, procurabit. Similis locus est

Exod.

Exod. 18. 21. & alibi. Atque huc etiam quadrat illud Apostoli, *προνοεῖν τὰ καλὰ providere honesta*. *Quartò* denique & synecdoche amplissima rerum efficiendarum & curandarum consilium & executionem illius simul complectitur. Quo sensu prouidentiam Dei hoc loco statuimus ex reipsa & veterum, à quibus voces promanarunt, sententia. Sic Cicero, *Dico igitur prouidentia Deorum mundum & omnes mundi partes & initio constitutas esse & omni tempore administrari*. Lactantius, *Est igitur diuina prouidentia (vt senserunt ij homines quos nominaui) cuius vi ac potestate omnia quæ videmus & facta sunt & reguntur*. Nec enim creari mundus, sine diuina prouidentia, potuit: nec perdurare, nisi prouidentia gubernaretur. Interim tamen prouidentiæ vox κατ' ἐξοχὴν & distinctionis ergo, quum creationi opponitur, non ad decretum Dei æternum, nec ad creationem extenditur, sed ad solam rerum gubernationem significandam commodè adhibetur vulgo. Hinc sapiens Hebræus, *Paruum & magnum ipse fecit æqualiterq; prouidet omnibus*. Et Theodoretus, *Posuit tum ea quæ pertinent ad creationem, tum quæ*

Rom. 12. 1. 2. Cor. 8. 2

De natura Deorum li

De ira Dei cap. 10.

Sap. 6. 8.

Comment. Ier. 51. & Diuin. decret. epit. cap. Proui

faciunt ad prouidentiam. Quia non modo condidit vniuersa, sed etiam in iis gubernandis perseuerat. Sic denique vt alios prætercam, ex Gregorio Nysseno Damascenus, πρόνοια τοίνυν ἐστὶν ἡ ἐκ θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινομένη ἐπιμέλεια: *prouidentia igitur est Dei in ea quæ sunt cura.*

Lib. de Prou. cap. 2. Orth. fid. li. 2. c. 28.

CAPVT II.

ATQVE hactenus *de prouidentiæ voce & vsu illius*: iam verò ad *rem ipsam* & Dei prouidentiam accedamus, *deq; natura illius & cognitionis vsu*, pro tenuitate nostra disseramus. De natura autem quæritur generatim an aliqua sit Dei prouidentia: & nominatim quid ea demum sit. Quæ singula deinceps persequemur suo ordine. Ac prior quidem pars tam aperta est & naturæ luce perspicua, vt orationem minimè desideraret, nisi singularis profanorum hominum obstaret audacia & imbecilliorum quos peruertere student, habenda esset ratio. *Iisdem enim argumentis*, ait Nyssenus, *quibus diuinitas, demonstrari potest.* Nam quum omnibus mortalibus innatum & corũ animis quasi insculptum sit

De prouid. cap. 1.

sit aliquem esse Deum, adeo vt ne ipsi quidem Epicuræi id negauerint, quis prouidentiam illius inficietur? *Etenim si Deus est*, inquit Lactantius, *vtique prouidens est, vt Deus: nec aliter ei potest diuinitas attribui, nisi & præterita teneat & præsentia sciat & futura prouideat.* Eaque ratione & idolorum vanitatem arguit & diuinitatem sibi asserit Deus, *Indicate*, ait, *istorum signa in posterum, vt cognoscamus vos esse Deos*. Et alibi, *Ego sum Iehoua illud est nomen meum & gloriam meam alteri non dabo. Priora ecce euenerunt & noua ego indico, quum nondum exoriuntur, pronuntio vobis.* Quare prouidentiam quisquis sustulerit, etsi diuinitatem verbis assereret maximè, reipsa tamen diuinitatem negat. Ac sanè quum nullum mortalium dignum censeamus appellatione patris, qui liberorum curam abiiciat; aut regis, qui subditos negligat: quid fieri possit indignius, quàm putare iustissimum ac benignissimum rerum omnium dominum ac patrem, abiecto mundi gubernaculo, regnú & opus suum, ludibrio fortunæ, aut insolenti subditorum arbitrio, prostituere? Quare rectè ac grauiter, vt multa de Deo Nyssenus, *Quia*

De ira Dei cap. 9.

Esa. 41. 23.

Esa. 42. 9.

De prouid. cap. 8.

 sapiens

sapiens est & bonus sapienter & optimè eorum quæ sunt prouidentiam gerit. Nam siquidem non prouidet, non est bonus: si verò non bene, minimè sapiens est. Verum, vt ab illa sublimi Dei natura, ad opera illius & illustrissimam mundi fabricam, oculos circumferamus, quis adeo rudis est, vt ex cæli magnitudine, firmitate, motu, innumerabili syderum copia, dispositione, splendore, & ad statas temporum vices moderandas terræque fœcunditatem vtilitate, conspicuam Dei prouidentiam nõ agnoscat? Quis tam hebes vt ex soli medio aëre librati stabilitate: & admirabili animalium; arborum; fructuum, structura, varietate, opportunitate, generis cuiusque conseruatione ac ptopagatione incredibili, Dei sapientiam & potentiam non persentiat? Quis adeo cæcus est, vt ex perenni fontium scaturigine, perpetuo fluminũ cursu; oceani amplitudine, fertilitate, fluxu & refluxu certissimo; ex omnium denique mundi partium compage, vsu, ordine & ornatu summo, quasi ex speculo, relucentem Dei prouidentiam, non peruideat, admiretur, prædicet? Qua de re diuinè, vt omnia, Apostolus ait *Quoniam id,*
o.1 19.20. *quod*

quod de Deo cognosci potest, manifestum est in ipsis. Deus enim eis manifestum fecit. Ipsius enim inuisibilia, iam inde à condito mundo, ex rebus factis intellecta peruidentur, æterna videlicet eius, cùm potentia tum diuinitas, ad hoc, vt sint ipsi inexcusabiles. Et præclarè Iobus, Dei prouidentiam, adeò claram esse docet, vt & bruta animantia, eandem docere valeant. *Cæterum,* ait, *interroga quæso bestias & vnaquæque docebit te: & volucrem cæli & indicabit tibi. Aut alloquere terram & docebit te: etiam narrabunt tibi pisces maris. Quis non cognouit ex omnibus istis, quod manus Iehouæ fecit istud; in cuius manu est anima omnis viuentis & spiritus totius carnis humanæ?* Et Paulus, *Non passus est Deus se expertem esse testimonij dans nobis cælitus pluuias ac tempora fructifera implens cibo & lætitia corda nostra.* Et alibi, *Definiuit tempestiuitates, quas præstituit: & posuit terminos habitationis eorum, vt quærerent Deum, si fortè palpando, eum inuenirent.* Hinc *cælos enarrare gloriam Dei* ait Psaltes: & in prouidentiæ laudem erumpens, *Iehoua,* inquit, *Domine noster quàm magnificũ est nomen tuum in tota terra, qui ponis decus tuum supra cælos.* Nec mundus solum vniuersus, sed homi-

Iob 12.7.8.9.10.

Act.14.17.

Act.17.26.27.

Psal.19.2.

Ps.1.8.1.

Greg. Nyss. lib. de homine cap. 5.

nis etiam constitutio & regimen (vnde *μικρόκοσμος & mundi maioris breuiarium* dicitur) Dei prouidentiam ostendit. Nam admirabilis humani corporis structura, artificis sapientiam celebrat: & animi coniunctio & imperium, gubernationem illius euincit. Siquidem quum nec corpus sine ratione, vt nec respublica sine rectore, nec sine gubernatore nauigium, queat consistere: an vniuersa hæc mundi machina, quæ ex innumera rerum contrariarum varietate conflata est, tot seculis tantaque firmitate & ordine, sine ordinantis Dei prouidentia perduraret? Itaque memorabilis sanè Gregorij magni sententia.

Moral. in Iob lib. 6. cap. 6.

Quis, inquit, *omnipotentis Dei mirabilia perscrutari sufficiat? quòd cuncta ex nihilo creauit, quòd ipsa mundi fabrica mira potentiæ virtute disposita sit, & super aëra cælum suspenditur, & super abyssum terra libratur: quòd ex rebus inuisibilibus ac visibilibus omnis hæc vniuersitas existit: quòd hominem fecerit, (vt ita dixerim) in breui colligens mundum alterum, sed rationalem; quòd hunc ex anima & carne constituens, inuestigabili virtutis dispositione permiscuit spiritum & lutum.* Præterea quid imprudentius, imo impu-

impudentius fieri potest, quàm vt eum, qui prouidendi facultatem (quæ non nisi à prouidente natura manare potuit) non hominum solùm animis, sed & brutis animantibus quodammodo impressit, prouidentiæ laude spoliemus? Eóque merito exclamat Psaltes; *Animaduertite ô brutissimi & stultissimi, quando intelligentes eritis? Plantator auris an non audiat? aut formator oculi non intueatur? An castigator gentium, nō reprehendat: qui docet homines scientiam?* Huc etiam accedit religionis quoddam quasi semen, omnium mortalium pectoribus insitum penitissimè: adeo vt nulla sit gens tam barbara, tam efferata, quin Deum colendum esse sentiat & aliquam saltem religionis & diuini cultus habeat rationem, eóque prouidentiam Dei reipsa agnoscat. Nam quid obsecro precibus opus est, si eas non audit, aut non exaudit Deus? quid gratiarum actione alienius si nulla ab eo beneficia? quid religione & timore Dei vanius, si neglecta vniuersi cura, pietatem & impietatem mortalium pari ratione & modo æstimat? At secus omnium temporum & locorum experientia comprobatum est. Etenim aper-

Psal. 94. b.

apertissima copiosaque diuinæ in sceleratos vindictæ & erga probos benignitatis exempla nunquam defuerunt. Cuius rei testes locupletissimi sunt historiæ non solùm sacræ, sed etiam profanæ; & quæ *mille testium instar conscientia*. Illius enim naturam paulisper examina, nihil verius comperies. Nam quid ea tandem aliud est, quàm iudicij diuini quoddam quasi præiudicium & certissimum prouidentiæ in vtramque partem argumentum? Scitum enim illud ac suo modo verum monostichon βροτοῖς ἅπασιν ἡ συνείδησις θεός. *Omnibus mortalibus conscientia* (quasi)
Ro. 2.14.15. *Deus. Nam quum gentes*, ait Apostolus, *quæ legem non habent, natura quæ legis sunt faciunt; isti legem non habentes sibi ipsis sunt lex: vt qui ostendant opus legis scriptum in cordibus suis vna testimonium reddente ipsarum conscientia & cogitationibus sese mutuo accusantibus aut etiam excusantibus*. Itaque vt omnia bonis interdum malè: malis verò bene & ex sententia fluere videantur: illorum tamen felicitatē id minimè euertit: nec horum miseriam tollit. Hos enim maleficiorum conscientia Dei iram intentans perpetuo stimulat & excruciat: illos recti

recti & prouidentiæ diuinæ conſcientia in media etiam morte conſolatur: *quia præſentem vitam, viam, non patriam; militiam, non palmam deputant*: vt ſcitè Gregorius magnus. Nec obſtat, quòd gubernationis diuinæ rationem in multis non capimus: *imo vel hoc ipſum maxime eſt prouidentiæ, quòd rerum rationes nobis arcanæ ſunt & ineffabiles*: vt doctè Chryſoſtomus monet & pluribus confirmat. Præterea quid de oſtentis & prodigiis, quæ rerum euentu comprobata ſunt, ſtatuemus? quid de miraculis, quæ non caſu aut fortuna, ſed conſulto ſupra naturæ vires, præſtita ſunt innumera; nonne potentiſſimam Dei manum & diuini numinis prouidentiam diſertè teſtantur? Denique, vt alia prætercam, quum crebrò & ab omni pene memoria, rerum etiam multis poſt ſeculis futurarum, prædictiones veriſſimæ & clariſſimæ extiterint, quæ nulla naturæ luce, nulla coniectura concipi potuerunt: ecquis aliquam eſſe Dei prouidentiam dubitare audeat? Quare ex his omnibus, id quod inſtituimus, generatim diuina confirmatur prouidentia: quæ copioſius ac diſtinctius ex ſa-

Moral. in Iob lib. 8. cap. 6.

Comment. ad Epheſ. 5. ſermone 20.

ex sacrarum literarum auctoritate demonstrabitur suo loco.

CAPVT III.

ITAQVE vt ordinis, à nobis propositi, ratio postulat, *quid prouidentia Dei sit*, porro explicemus. Ea autem est prouidentia, qua Deus, ad gloriam suam, vniuersas actiones suas externas earumque circumstantias, decreuit ab æterno: & tandem exequitur. Quod autem prouidentiam appellamus, non inanis est *ταυτολογία*; sed generis analogici, quod *κατ' ἔλλειψιν* non ineptè omitti solet, declaratio. Siquidem alia est, creaturarum ratione præditarum, Angelorum & hominum: alia Dei prouidentia. Illa cum ratiocinatione & consultatione; hæc sine ea: illa imperfecta; hæc perfectissima. Quod ex descriptione constat; quæ porro nobis retexenda est ac distincta partium explicatione illustranda. Etenim quum prouidentia, generatim sumpta, consilium & executionem illius complectatur; ita & prouidentiæ diuinæ partes sunt duæ, consilium seu decretum Dei & illius executio. Hinc rectè Scholastici,

Arist. Ethic. lib. 6. c. 6. & Thomas par. 1. qu. 22. art. 1.

Resolutio Theolog. super sententias Tract. 1. par. 1. por. 1. q. 1. & Thomas Par. 1. q. 22. art. 1.

lastici, *sciendum est, quod circa prouidentiam duo sunt consideranda. Vnum est ipsa praeordinatio: & aliud est ipsius praeordinationis executio: Primum est aeternum, & secundum temporale.* Consilium seu decretum Dei est prior prouidentiæ diuinæ pars, qua ab æterno res omnes præsciuit & ex iis, pro suo arbitrio, certas cum omnibus suis circumstantiis, quàm optimè præfiniuit. Cæterum vt consilium omne ad intellectum pertinet & voluntatem: sic etiam consilium seu decretum Dei, analogicè complectitur, præscientiam Dei indefinitam, & præfinitionem illius, quæ, *ὡρισμένην βουλὴν τοῦ θεοῦ: definitum* seu *destinatum Dei consilium, dicitur.* Etsi enim in Deo, propter summam essentiæ simplicitaté, hæc duo, vt similia, reipsa sint vnum; nec tempore differant, quia æterna: ratione tamen ordinis & conceptus nostri, cui se clementer Deus accommodauit, distinguuntur. *Præscientia* autem *Dei indefinita* est rerum vniuersarum & singularum, quæ fieri possunt, perfectissima in Deo scientia. Nam præscientiæ obiectum sunt τὰ δυνατά: quæcunque fieri possunt: quorum ratione distinguitur. Est enim Act.2.23.

τῆς

τῶν δυνατῶν ἁπλῶς, ἢ τῶν μελλόντων eorum quæ ſimpliciter fieri poſſunt (ſiue ea futura ſint, ſiue minus) aut futurorum. Vnde illa *præſcientia indefinita* & *ſimplicis intelligẽtiæ*; hæc vero *definita* nominatur. Etenim omnia futura, fieri poſſunt; ſed infinita poſſunt fieri, quæ nunquam futura ſunt: vtraq; tamen à Deo præſciuntur ab æterno. Nam ſi plura, quam fiunt efficere nequit Deus; non eſt omnipotens: ſi, quid valeat aut fieri poſſit, ignoret; non eſt omniſcius: quibus nihil magis abſurdum, nihil in diuinam maieſtatem indignius, dici aut fingi poteſt. Nam & ratio dictat & ſacræ literæ teſtantur, Deum eſſe infinitum: eoque ſcientia & potentia infinita præditum. Omnipotens tamen non hoc ſolùm nomine, quod omnia poſſit, quæ velit; ſed & reliqua, quæ velle poteſt & naturæ ipſius tanquam ſummo bono, minimè repugnant. Quæ ſumma demum potentia eſt. Ideo enim verè omnipotens eſt, quia impotens eſſe non poteſt. Sic noluit Chriſtum, Angelorum ſubſidio, morti eripere: attamen potuit. *An putas*, inquit Seruator, *me non poſſe rogare Patrem, & ſiſtet mihi plures quàm duodecim legiones Angelo-*

Thomas Aq. Par. 1. qu. 14. ar. 9. &c. Greg. de Valent. comment. Theol. Diſp. 1. q. 14. pun. 5.

Matth. 26. 53

Angelorum? Et respondit Deus, ita posse se, ab æterno præsciuit; quia summè sapiens, sibi ignotum esse non potest.

CAPUT XIV.

PRÆFINITIO verò est actio voluntatis Dei qua ad suam gloriam ex rebus præscitis creationem & gubernationem huius mundi præfiniuit. *Actionem* voluntatis appello: quia, quemadmodum præscientia ad intellectum, ita & præfinitio ad volūtatem pertinet. Quare & consilio ab Ecclesia Hierosolymitana ascribitur, his verbis, *Quæcunque manus tua & consilium præfinierat facienda*: & ad voluntatem ab Apostolo refertur, *Præfiniti*, inquit, *secundùm propositum eius, qui omnia efficit secundùm consilium voluntatis suæ.* Non enim omnia, quæ præsciuit, quum infinita sint; sed quæ voluit, eoque certa quædam præfiniuit Deus: *quia omnia quæ voluit fecit*. Vnde etiam præfinitio, quæ voluntatis actio, metonymicè, *voluntas Dei*, passim appellatur. Quum verò ad præfinitionem, vt ante ostendimus, duo requiruntur, primum finis, deinde media seu

Act.4.28.

Ephes.1.11.

Psal.115.3.

propositum finis & accommodata mediorum, ex rebus præscitis, ad eum finem destinatio; vtrumque descriptione proposita explicatur. Ac *finis* quidem *præfinitionis Dei* est ipsius gloria: quæ vt summo bono & bonorum omnium fonti, iure meritoque conuenit: etsi Deo ad beatitu-
Act. 17.25. Deut. 10.13. 14. dinem nihil conferat. Alioqui non esset summum bonum, *sibi ad omnia sufficiens,*
Aug. De ciuit. Dei lib. 10. cap. 5. *nullo indigens, quo omnia indigent vt sint & vt bene sint.* Hunc autem esse finem per-
Prou. 16.4. spicuum est. Sic enim ait Sapiens, *Omnia Deus fecit propter semetipsum, etiam impium*
Rom. 11.36. *ad diem malum. Quoniam ex eo* (inquit Apostolus) *per eum, & in eum sunt omnia.* Et ali-
1. Tim. 1.17. bi exclamat, *Regi autem æterno, immortali, inuisibili, soli sapienti Deo, honor sit & gloria, in secula seculorum. Amen.* *Media* verò sunt creatio & gubernatio huius mundi: quæ ad gloriam suam, quàm optimè præfiniuit ab æterno; quia ante creationem, nihil nisi æternum. Porrò quum ex rebus præscitis creationem & gubernationem huius mundi pro voluntate sua præfinierit Deus: consequitur hanc *præfinitionem* non solùm *optimam*, hoc est, sapientissimam esse & iustissimam: verum etiam

liberrimam & *immutabilem*. Hæc enim voluntatis Dei optimi, maximi, propria. Quum autem alia sit libertas, à necessitate naturali, *alia* à necessitate accidente seu coactione: hoc quidem libertatis modo, seipsum vult Deus: vtroque verò, reliqua à se. Etenim seipsum, hoc est, suam sapientiam, potentiam, bonitatem, gloriam, non potest non velle, liberrima ab omni coactione necessitate naturæ: *quia seipsum abnegare non potest.* 2.Tim.2.13. Reliqua verò, creationem nimirum & gubernationem huius mundi, poterat nō velle, aut aliter: voluit autem Deus, nulla naturæ necessitate, vel coactione absoluta, aut *mixta ἑκὼν ἀέκόντι γε θυμῷ* volens nolente animo, (*vt hominibus contingit*) sed voluntate omnino liberrima. Arist. Ethic ad Nicom. lib.3.cap.1. Quia nullius est indigus, nulli deuinctus, solus *αὐτάρκης* & omnipotens: qui nec cogi potest nec impediri. *Eóque omnia operatur secundùm consilium voluntatis suæ:* Ephes.1.11. *miseretur quorum vult; quos vult indurat:* Rom.9.18. *elegit nos secundùm bene placitum voluntatis suæ:* Ephes.1.4. *dona sua distribuit, prout vult* 1.Cor.12. (*nam quis prior dedit Domino, vt retribuatur ei?*) Rom.11. *denique de suo facit quod vult.* Matth.20. Itaque nullæ hoc loco fatales Stoicorum affin-

gendæ sunt tabulæ, quæ Deo creationis aut gubernationis destinandæ legem modúmve imponant. Qua de re grauitér
ib. De fato
ip. 4.
Nyssenus, *Neque* (inquit) *voluntatem eius seruire necessitati fas est dicere. Etenim necessitatis est conditor. Nam necessitatem sanè imposuit astris, vt semper secundùm idem moueantur: & mare circumterminauit: & vniuersalibus & generalibus necessarium terminum imposuit. Quem si Fatum vocare volunt: eò quod vbique & semper secundùm necessitatem sit, vt omnia per successionem sint in generatione & corrumpantur, nihil curamus. De nominibus enim non velitamur aduersus eos. Ipse verò supra omnem necessitatem, non modò consistit: sed & dominus & factor eius est. Omnipotens enim existens & suapte natura ipsa potestas, nihil neque naturæ necessitate, neque legis dispositione facit. Omnia verò ei sunt contingentia, etiam necessaria. Et vt hoc monstretur, cursum Solis & Lunæ, qui necessitate feruntur & semper vno modo habent, quandoq; stare fecit: vt ostendat nihil à se secundùm necessitatem fieri; sed omnia per potestatem contingenter.* Quamobrem præfinitio Dei liberrima est: quemadmodum & constantissima atque immutabilis.

Propte-

Propterea ἀμετάθετον τῆς βουλῆς *immutabilitas consilij* Deo ascribitur in Sacris literis. Nec sanè immeritò. Primùm quidem quia Deus simplex est & æternus: *nihil autem simplex mutabile* & quidquid propriè æternum, idem immutabile. *Quod enim mutatur*, ait Augustinus, *non manet: quod non manet, non est æternum. Idq; inter immortale & æternum interest, quòd omne æternum immortale est, non omne immortale satis subtiliter æternum dicitur. Quia etsi semper aliquid viuat: tamen si mutabilitatem patiatur, non propriè æternum appellatur: quia non semper eiusmodi est: quamuis immortale, quia semper viuat rectè dici possit.* Deinde etiam præfinitio immutabilis est quia nec falli sapientissimus, nec mentiri verissimus, nec superari aut ab vllius creaturæ arbitrio pendere potest omnipotens & (vt cum Nysseno loquar) ἀναίτιος *causa* superioris *expers* Deus. Atque huc cum primis faciunt disertissima hæc Sacrarum literarum testimonia, *Non est Deus quasi homo, vt mentiatur: nec vt filius hominis, vt mutetur. Dixit ergo & non faciet? locutus est & non implebit? Ego Iehoua non mutor. Multæ cogitationes*

Heb. 6. 17.
August. de Trinit. li. 7. cap. 6. Quæst. octuag. q. 19.
Lib. de fato cap. 4.
Num. 23. 19.
Mal. 3. 6.
Prou. 19. 21.

insunt animo cuiusque, sed consilium Iehouæ
Isa.14.27. *ipsum stabit. Iehoua exercituum ineunte consilium, ecquis irritum faciet? & manum eius*
Isa.46.9.10. *extentam, quis auertat? Ego sum Deus & non est vltra Deus, nec est similis mei, annuntians ab exordio nouissimum & ab initio quæ nondum facta sunt, dicens, Consilium meum stabit*
Psal.33.11. *& omnis voluntas mea fiet. Consilium Iehouæ in seculum consistit: cogitationes cordis eius, in ætates singulas.*
Iac.1.17. *Omne munus bonũ & omne donum perfectum supernè est, descendens à patre luminum: apud quem, non est transmutatio nec cõuersionis obumbratio.* Vnde etiam
Rom.16.27. *solus sapiens: solus bonus: solus potens & im-*
Luc.18.19.
1.Ti.6.15.16 *mortalis* appellatur. Nec quidquam huic aduersatur sententiæ quod pœnitentia Deo attribuitur, cum alibi, tum Gen.6.6. *Pænituit Iehouam, quod fecisset hominem:* & 1.Sam.15.11. *Pænitet me constituisse Saulum in regem.* Ea enim voce non mutabilis in Deo affectus (quum nullum accidens sit in eo, vtpote simplicissimo & infinito) sed destinata effectus mutatio *ἀνθρωποπαθείας* metaphora adumbratur. Quod vel ex interpretatione Samuelis, altero in
1.Sam.15.29 loco, constat. *Triumphator,* inquit, *Israëlis, non mentietur, neque pænitebit eum: quia non*
est

est homo, vt pœniteat eum. Quomodo enim (ait Theodoretus) *pœnitentia cadat in eum, qui sua præscientia regit vniuersa? Quare pœnitentia Dei nihil aliud est, quàm mutatio dispensationis eius. Pœnitet me, inquit, quod constituerim Saulum regem: pro eo, quod est, statui illum deponere & alterum creare. Sic in hoc loco, Pœnitet me fecisse hominem: hoc est, decreui perdere hominum genus.* Quapropter scitè ac rotunde Gregorius magnus, *Quia ipse immutabilis, id quod voluerit mutat, pœnitere dicitur: quamuis rem mutet, consilium non mutet.* Et Augustinus, *Pœnitentia mutatio rerum significatur.* Et alibi: *Cogitatio verò eius & recogitatio mutandarum rerum est immutabilis ratio. Neque enim vt hominem, ita Deum, cuiusquam facti sui, pœnitet: cuius est de omnibus rebus tam fixa sententia, quàm certa præscientia.* Porro nec veteris testamenti abrogatio nec cæterarum rerum mutatio præfinitionis constantiam tollit. *Nam hæc omnia* (vt idem ait) *mutantur, nec mutatur diuinæ prouidentiæ ratio: qua fit, vt ista mutentur.* Præterea quod minas non semper exequitur Deus vt Abimelechi, Ezechiæ & Niniuitarum historia comprobat, nullam consilij mutationem ar-

Quæst. in Gen. cap. 7.

Moral. in Iob. lib. 20. cap. 24.

In Psal. 109.

De ciui. Dei lib. 15. c. 25.

Aug. Epist. 5. ad Marcellum.

guit: sed sapientem Dei clementiam demonstrat. Siquidem tacita exceptione resipiscentiæ, minarum terrore, strata consilio via, ad destinatum officium & salutem peccatores, non gratiosè solùm inuitat: sed & Spiritus efficacia pertrahit ac perducit. Qua de re præclarum in Ezechiele testimonium; *viuo ego, dictum Domini, non delector morte improbi: sed vt conuertatur & viuat.* Ac rectè Theodoretus, *Quoniam conseruare Deus gaudet, minatur tristia, ne in nos tristia inuehat.* Et alibi, *Ineffabilis Dei clementia pœnas minatur, ne in pœnas inferat.* Ac de Ezechiæ exemplo nominatim & grauiter, Augustinum secutus, Gregorius magnus ait, *Nulla quæ in hoc mundo hominibus fiunt, absque omnipotentis Dei occulto consilio veniunt. Nam cuncta Deus secutura præsciens, ante secula decreuit, qualiter per secula disponantur. Statutum quippe iam homini est, vel quantum hunc mundi prosperitas sequatur, vel quantum aduersitas feriat: ne electos eius aut immoderata prosperitas eleuet, aut nimia aduersitas grauet. Statutum quoque est, quantum in ipsa vita mortali temporaliter viuat. Nam etsi annos quindecim, Ezechiæ regi, ad vitam addidit omnipotens Deus: quum eum mori*

Cap. 33. 11.

In Ion. 3.

In Ezech. 7.

Aug. de Gen. ad lit. lib. 6. cap. 18.
Moral. in Iob lib. 12. cap. 1.

mori permisit, tunc eum præsciuit esse moriturum. Qua in re quæstio oritur, quomodo ei per Prophetam dicatur, Dispone domui tuæ, quia morieris tu & non viues. Cui quum mortis sententia dicta est, protinus ad eius lachrymas est vita addita. Sed per Prophetam Dominus dixit, quo tempore mori ipse merebatur: per largitatem verò misericordiæ, illo eum tempore ad mortem distulit, quod ante secula ipse præsciuit. Nec propheta igitur fallax, quia tempus mortis innotuit, quo vir ille mori merebatur: nec dominica statuta conuulsa sunt, quia ut ex largitate Dei anni vitæ crescerent, hoc quoque ante secula præfixum fuit: atque spatium vitæ quod inopinatè foris est additum, sine augmento in præscientia fuit intus statutum. Hinc etiam Deus Abimelecho mortem initio minatus, expressa postmodum conditione, minarum sententiam illustrauit. Qua de re tota insignis & ἀνθρωποπάθεια figuratus Ieremiæ locus, *Quum eloquar,* inquit Deus, *contra gentem & contra regnum, vt euulsurum & demoliturum & perditurum momento, conuersa gente illa à malo suo, contra quam locutus fuero, pœnitebit me quoque eius mali, quod cogitaueram facere ei.* Atque eadem est promissionum ratio.

2.Reg.20.1.

Gen.20.3.7.

cap 18.7.8.

 E con-

Ezec.18.9.10 *E contrario*, ait, *quum loquar de gente & regno me ædificaturum & plantaturum momento, si fecerit quod malum in oculis meis, non auscultando voci meæ, vicißim pœnitebit me illius boni, quo dixeram me benefacturũ ei.* Huiusmodi promissio est de sacerdotio
1.Sam.2.30. Heli & de regno Sauli. Talis etiam quo-
1.Sam.13.13. dammodo promissio extitit, de introdu-
Exod.3.17. cendis in Chananæam Israëlitis: quæ, ratione quidem populi seu generis Israëlitici, fuit absoluta ac tandem re comproba-
Num.15.2. & 14.30. ta: verùm, si singulos spectes, tacitam habuit conditionem, nimirum, si Deo se morigeros præberent. Quamobrem hæc frustra decreti diuini certitudini & veritati opponuntur.

CAPVT V.

ATQVE hactenus *de præfinitionis attributis* ac præsertim libertate & constantia illius immutabili: reliquum est, vt *distinctionem* illius attexamus. Siquidem obiecti ratione distinguitur. Etenim quæcunque eueniunt bona, ea præfiniuit Deus efficere: quæ peccata, ad bonum permittere: vtraque iustè & ad destinatos

fines

fines dirigere. Quamobrem distinctè illud decretum efficax: hoc vero permittens, dici solet. Eoq; præfinitio Dei bonorum omnium causa efficiens prima ac summa: omnium vero rerum in vniuersum moderatrix. Quo quidem sensu nonnulli *potens & efficax decretum* nominant: quatenus nimirum permissioni otiosæ & à gubernatione vacuæ (quam quidam malè statuunt) opponitur. Nam decretum efficax dicitur vel per se & ἁπλῶς simpliciter, ratione regiminis & effectionis: vel per accidens & κατά τι aliquatenus, ratione regiminis solùm. Illud est, quo res obiectæ & fiunt & diriguntur diuinitus, ac speciatim ad bona restringitur: hoc verò est, quo res obiectæ omnino, hoc est, antequam fiant, quum fiunt & factæ sunt, ad fines vsque destinatos tantummodo diriguntur: & peccatis congruit. Quamobrem ex hac verissima distinctione, nostrorum in hoc argumento sententias (quæ ex Sacris literis haustæ, minus attentis, inter se dissentire videntur) optimè conuenire perspicuum est. Qua de re tota quid ex ex diuina auctoritate & orthodoxo piorum consensu statuendum sit, plenius ac planius

Beza contra Mompelg. parte altera pag. 179.

cap.11.&12. planius suo loco exponemus. Cæterum Dei præfinitionem ad omnia tam mala, quàm bona, quamuis diuersa ratione referri, Sacræ literæ & res ipsa testantur. Quoniam non minus verum, quàm tri-

Act.15.18. tum illud dictum, *Quicquid Deus agit in tempore, id præfiniuit ab æterno.* Quia nihil, sine consilio, agere potest sapientissimus: nihil contra consilium suum, omnipotens & immutabilis Deus. Itaque quum non solùm bona efficiat, sed mala etiam permittat ac dirigat; vtraque hoc modo, æterna voluntate sua, præfiniuisse certissimum est. Ac rectè Augustinus ait, *Propte-*

Enchirid. ad Laur. c.100. *rea namque opera exquisita in omnes voluntates eius, vt miro & ineffabili modo, non fiat præter eius voluntatem, quod etiam contra eius fit voluntatem: quia non fieret, si non sineret: nec vtique nolens sinit, sed volens. Nec sineret bonus fieri malè, nisi omnipotens, etiam de malo, facere posset bene.* Atque hoc testatur

Act.4.27. Ecclesia Apostolica quum ait, *Coacti sunt enim verè, aduersus sanctum tuum filium Iesum, quem vnxisti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populis Israël, vt facerent quæcunque manus tua & consilium tuum* [illegible] *præfiniuerat fienda.* Et

Apo-

Apostolus: τοῦτον τῇ ὡρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ Θεοῦ *hunc definito consilio & præscientia Dei deditum, quum accepissetis, manibus sceleratis cruci affixum, interemistis.* Act.2.23.
Et Christus, *Filius hominis vadit, prout definitum est, sed væ homini, per quem traditur.* Luc.22.22.
Atque ex hisce patere satis existimo, qua ratione, sine vlla in Dei maiestatem iniuria, à magno viro dictum sit, quòd, προγνώσις *ad ea quoque transferatur, quæ sicut optima sunt, quod ad Dei decretum attinet; ita hominum ipsorum respectu, summa maximaq; sunt scelera: vt Act. 2. 23. dicitur Christus* προεγνωσμένος τοῦ Θεοῦ *proditus & impiorum manibus cruci fixus.* Quare frustra, ex hac sententia, calumniandi occasionem arripiunt. Sed plura suo loco. Beza prælect. in Ro. 9

CAPVT VI.

PORRO à natura *præfinitionis* Dei ad *effectum* illius proprium & necessarium accedamus: Id autem est *præscientia definita*, quæ est rerum omnium à Deo præfinitarum in Deo scientia. Quandoquidem *nota sunt Deo ab æterno omnia opera sua:* Act.15.18.
Ipse fines mundi intuetur, & omnia quæ sub Iob 28.24.
cælo

Hebr.4.13. *cœlo sunt. Nec est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius: Omnia autem nuda & aperta*
Psal.139.12. *sunt oculis eius. Adeo vt tenebræ perinde sint*
1.Ioh.1.20. *ei atque lux. Nouit omnia: Corda & renes*
Ierem.17.10. Psal.139.2. *perscrutatur. Intelligit cogitationes è longinquo.*
Dan.4.21. *Sapientiam dat sapientibus & scientiam*
1.Tim.1.17. *scientibus intelligentiæ.* Eoque meritò *solus*
De consol. Philos.lib.5. metro 2. *sapiens* appellatur. Quod eleganter expressit Boëthius,

Hunc ex alto cuncta tuenti
Nulla terræ mole resistunt:
Non nox atris nubibus obstat:
Vno mentis cernit in ictu
Quæ sunt, quæ fuerint, veniantq́ue.
Quem, quia respicit omnia solus,
Verum possis dicere Solem.

Thomas Aquinas Par.1.q.14. art.9.&c. Hanc autem definitam Dei præscientiam, *Scientiam visionis & intuitiuam Dei notitiam* nominant: quod res omnes præfinitas, tanquam præsentes, intueatur ac cognoscat penitissimè. Etenim *non singula*,
August. de Trinitate lib.15.cap.7. vt Augustinus ait, *cognoscendo aspicit, sed vna æterna & immutabili atque ineffabili visione complectitur cuncta quæ nouit.* Itaque si res ipsas, Præscientia; sin æternam Dei naturam consideres, Scientia potius dicenda est, quàm, Præscientia. Quia quod

propriè

propriè æternum est, successione & intervallo temporis caret. Vnde æternitas vulgo definitur ex Boëthio, *Interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio.* *Deus autem inhabitat æternitatem*: ac propriè æternus & infinitus dicitur: eoque omnia habet sibi præsentia constantissimè. Hinc *mille anni, ante oculos eius, sunt tanquam dies hesterna, quæ præteriit*: vt ait Psaltes. Quem imitatus Apostolus asserit, *vnum diem, apud Deum perinde esse vt mille annos: & mille annos, vt diem vnum.* Quare scitè, vt solet, Augustinus, *Non quod vllo modo scientia Dei varietur, vt aliud in eo fiant, quæ nondum sunt, aliud quæ iam sunt, aliud quæ fuerunt. Non enim, more nostro, vel quod futurum est, prospicit: vel, quod præteritum est, respicit: sed alio modo quodam, à nostrarum cogitationum consuetudine longè lateq; diuerso. Ille quippè non ex hoc, in illud cogitatione mutata, sed omnino incommutabiliter videt. Ita vt illa quidem quæ temporaliter fiunt & futura, nondum sint; & præsentia, iam sint; & præterita, iam non sint: ipse verò hæc omnia stabili ac sempiterna præsentia comprehendit.* Ac præclarè Gregorius magnus, *Quomodo est præscius, dum nulla, nisi quæ futura sunt, præsciantur?*

De consol. Philos. lib. 5. prosa vlt.
Esa. 57. 15.
Psal. 90. 4.
2. Petr. 3. 8.
De ciui. Dei lib. 11. c. 21.
Moral. in Iob. lib. 20. cap. 24.

tur?

tur? Et scimus, quià Deo futurum nihil est: ante cuius oculos præterita nulla sunt, præsentia non transeunt, futura non veniunt: quippe omne quod nobis fuit & erit, in eius prospectu præsto est: & omne quod præsens est, scire potest potius, quàm præscire. Hanc autem præscientiam Dei definitam, præfinitionis effectum necessarium ac proprium appellamus, quòd certò & ex ea solum oriatur. Vt enim præscientia Dei indefinita (qua Deus omnia, quæ contingere simpliciter possunt, tanquam δυνατὰ novit) præfinitionem Dei ordine antecedit, tanquam subiectum & materia, vnde certa quædam definiri possunt futura; sic etiam præfinitio, ex præscitis possibilibus futura quædam determinans, præscientiam definitam (quæ futurorum est) ordine & causa tanquam efficax obiectum, & primum determinationis futurorum principium, antecedit. Nam definita Dei præscientia non à rebus futuris promanat, sed à determinante futura decreto Dei. Siquidem temporale æterni causa esse non potest: alioquin & accidens aliquod esset in Deo & indigna eius maiestate imperfectio. Quod naturæ illius simplicissimæ, immuta-

immutabili, perfectissimaeq; & infinitae omnino repugnat, & ab orthodoxo consensu abhorret. Itaq; nõ res futurae, sed aeternum de futuris decretum, praescientiae definitae causa est. In quam sententiam eleganter ac doctè Augustinus; *Vniuersas ergo creaturas suas & spirituales & corporales, non quia sunt, ideo nouit; sed ideo sunt, quia nouit. Non enim nesciuit quae fuerat creaturus. Quia ergo sciuit, creauit: non quia creauit, sciuit. Nec aliter ea sciuit creata, quàm creanda. Non enim eius sapientiae aliquid accessit ex eis; sed illis existentibus, sicut oportebat & quando oportebat, illa mansit, vt erat.* Et Augustini imitator Gregorius magnus, *Quia ea, quae nobis futura sunt videt (quae tamen ipsi semper praesta sunt) praescius dicitur: quamuis nequaquam futurum praeuideat, quod praesens videt. Nam & quaecunque sunt, non ab aeternitate eius ideo videntur, quia sunt; sed ideo sunt, quia videntur.* Quam sententiam pluribus argumentis probant ac tuentur etiam *Scholastici*. Quare praescientiae definitio & vt loquuntur, terminatio non prouenit à conditione rerum quae videntur, sed à voluntate & decreto Dei tanquam determinationis futurorum principio. Verum hinc

De trinitate lib. 15. c. 13.

Moral. in Iob. lib. 20. cap. 24.

Lombardus lib. 1. dist. 18. Thomas Aq. par. 1. quaest. 14. ar. 8. & alij.

C noua

noua exoritur quæstio; *An igitur contra, Dei præscientia sit rerũ causa necne?* Quæ commoda vocum præscientiæ & causæ distinctione tollitur. Itaq; operæpretium existimo, vt eam, è suis fontibus huc deriuem: quo res tota fiat explicatior & aperta. Nam *præscientia* aut *propriè* ad intellectum restringitur, & solam rerum notitiam indefinitam aut definitam notat: aut *impropriè* synecdochicè coniunctam cum voluntate seu prouidentiam, & interdum κατ᾽ ἐξοχὴν electionem, significat. Illam θεωρητικὴν contemplatiuam, quod in sola rerum contemplatione sita sit: hanc verò πρακτικὴν actiuam, quod in actione occupetur, appellant vulgò. Eoque distinctè Lombardus, *His enim duobus modis accipitur cognitio vel scientia Dei, scilicet pro notitia sola, vel pro notitia simul & beneplacito.* Deinde *vox causæ*, non eodem semper modo sumitur. Nam aut *generatim* pro argumento quouis & ratione consequentiæ accipitur, vnde *causa consequentiæ* dicitur: aut *speciatim* pro argumento essentiali, cuius vi res est, nempe efficiente, materia, forma, fine: & *causam essendi & consequentis* nominant. Hinc κατ᾽ ἐξοχὴν pro effi-
ciente

Rom. 8. 29. & 11. 2.

Sent. lib. 1. dist. 38. cap. Hanc igitur.

Thomas Aq. Par. 1. q. 14. ar. 8. &c.

ciente plerumque accipitur. *Denique impropriè* & metaphoricè pro antecedente aut adiuncto necessario, quod sit instar causæ, vsurpatur. Quam *causam sine qua non* (etsi à veteribus, materiæ propriè sic dictæ, id nominis interdum tribuatur) nuncupant. Quo etiā pertinet obiectum: quia similitudinem habet materiæ: vnde materia circa quam appellatur. Cæterum hæc ita esse comparata nec tricas sophistarum, sed tritas disertiorum sententias, res ipsa loquitur & doctiorum consuetudo. Sic enim Cicero, quem de vsu vocum disserentem nemo facile reiecerit, *Causarum igitur* (inquit) *genera sunt duo, vnum quod vi sua, id quod sub ea subiectum est, certè efficit: vt ignis accendit: alterum quod naturam efficiendi non habet, sed sine quo effici non posit: vt, si quis æs causam statuæ velit dicere, quòd sine eo non posit effici. Huius generis* causarum sine quo non *efficitur, alia sunt quieta, nihil agentia, stolida quodammodo: vt locus, tempus, materia, ferramenta, & cætera generis eiusdem. Alia autem præcursionem quandam adhibent ad efficiendum & quædam adferunt per se adiuuantia, etsi non necessaria: vt amori congreßio causam attule-* Topic. ad Trebatium.

 rit,

Ezec.18.9.10 *E contrario*, ait, *quum loquar de gente & regno me ædificaturum & plantaturum momento, si fecerit quod malum in oculis meis, non auscultando voci meæ, vicissim pœnitebit me illius boni, quo dixeram me benefacturũ ei.* Huiusmodi promissio est de sacerdotio

1.Sam.2.30. Heli & de regno Sauli. Talis etiam quo-

1.Sam.13.13. dammodo promissio extitit, de introdu-

Exod.3.17. cendis in Chananæam Israëlitis: quæ, ratione quidem populi seu generis Israëlitici, fuit absoluta ac tandem re comprobata: verùm, si singulos spectes, tacitam ha-

Num.15.2. & 14.30. buit conditionem, nimirum, si Deo se morigeros præberent. Quamobrem hæc frustra decreti diuini certitudini & veritati opponuntur.

CAPVT V.

Atque hactenus *de præfinitionis attributis* ac præsertim libertate & constantia illius immutabili: reliquum est, vt *distinctionem* illius attexamus. Siquidem obiecti ratione distinguitur. Etenim quæcunque eueniunt bona, ea præfiniuit Deus efficere: quæ peccata, ad bonum permittere: vtraque iustè & ad destinatos

fines

fines astrigere. Quamobrem distinctè illud decretum efficax: hoc vero permittens, dici solet. Eoq; præfinitio Dei bonorum omnium causa efficiens prima ac summa: omnium vero rerum in vniuersum moderatrix. Quo quidem sensu nonnulli *potens & efficax decretum* nominant: quatenus nimirum permissioni otiosæ & à gubernatione vacuæ (quam quidam malè statuunt) opponitur. Nam decretum efficax dicitur vel per se & ἁπλῶς simpliciter, ratione regiminis & effectionis: vel per accidens & κατά τι aliquatenus, ratione regiminis solùm. Illud est, quo res obiectæ & fiunt & diriguntur diuinitus; ac speciatim ad bona restringitur: hoc verò est, quo res obiectæ omnino, hoc est, antequam fiant, quum fiunt & factæ sunt, ad fines vsque destinatos tantummodo diriguntur: & peccatis congruit. Quamobrem ex hac verissima distinctione, nostrorum in hoc argumento sententias (quæ ex Sacris literis haustæ, minus attentis, inter se dissentire videntur) optimè conuenire perspicuum est. Qua de re tota quid ex ex diuina auctoritate & orthodoxo piorum consensu statuendum sit, plenius ac planius

Beza colloq. Mompelg. parte altera pag. 179.

cap.11.& 12. planius suo loco exponemus. Cæterum Dei præfinitionem ad omnia tam mala, quàm bona, quamuis diuersa ratione referri, Sacræ literæ & res ipsa testantur. Quoniam non minus verum, quàm tritum illud dictum, Act.15.18. *Quicquid Deus agit in tempore, id præfiniuit ab æterno.* Quia nihil, sine consilio, agere potest, sapientissimus: nihil contra consilium suum, omnipotens & immutabilis Deus. Itaque quum non solùm bona efficiat, sed mala etiam permittat ac dirigat; vtraque hoc modo, æterna voluntate sua, præfiniuisse certissimum est. Ac rectè Augustinus ait, Enchirid. ad Laur. c.100. *Propterea namque opera exquisita in omnes voluntates eius, vt miro & ineffabili modo, non fiat præter eius voluntatem, quod etiam contra eius fit voluntatem: quia non fieret, si non sineret; nec vtique nolens sinit, sed volens. Nec sineret bonus fieri malè, nisi omnipotens, etiam de malo, facere posset bene.* Atque hoc testatur Act.4.27. Ecclesia Apostolica quum ait, *Coacti sunt enim verè, aduersus sanctum tuum filium Iesum, quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populis Israël, vt facerent quæcunque manus tua & consilium tuum* προώρισε γενέσθαι, *id est, præfiniuerat fienda.* Et Apo-

Apostolus: τοῦτον τῇ ὡρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ Θεοῦ *hunc definito consilio & prescientia Dei deditum, quum accepissetis, manibus sceleratis cruci affixum, interemistis.* Act.2.23.
Et Christus, *Filius hominis vadit, prout definitum est, sed vae homini, per quem traditur.* Luc.22.22.
Atque ex hisce patere satis existimo, qua ratione, sine vlla in Dei maiestatem iniuria, à magno viro dictum sit, quòd, προγνώσεις *ad ea quoque transferatur, quæ sicut optima sunt, quod ad Dei decretum attinet; ita hominum ipsorum respectu, summa maximaq; sunt scelera: vt Act.2.23. dicitur Christus* προεγνωσμένος *τοῦ Θεοῦ proditus & impiorum manibus cruci fixus.* Quare frustra, ex hac sententia, calumniandi occasionem arripiunt. Sed plura suo loco. Beza prælect.in Ro.9

CAPVT VI.

PORRO à natura *præfinitionis* Dei ad *effectum* illius propriū & necessarium accedamus. Id autem est *præscientia definita*, quæ est rerum omnium à Deo præfinitarum in Deo scientia. Quandoquidem *nota sunt Deo ab æterno omnia opera sua:* Act.15.18.
Ipse fines mundi intuetur, & omnia quæ sub Iob 28.24.

cælo

Hebr.4.13. *cælo sunt. Nec est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius: Omnia autem nuda & aperta* Psal.139.12. *sunt oculis eius. Adeo vt tenebræ perinde sint* 1.Ioh 3.20. Iere 17 10. *ei atque lux. Nouit omnia: Corda & renes* Psal.139.2. *perscrutatur. Intelligit cogitationes è Longinquo.* Dan.4 21. *Sapientiam dat sapientibus & scientiam* 1.Tim.1.17 *scientibus intelligentiæ.* Eoque meritò *solus* De consol. Philos.lib.5. metro 2. *sapiens* appellatur. Quod eleganter expressit Boëthius,

Hunc ex alto cuncta tuenti
Nulla terræ mole resistunt:
Non nox atris nubibus obstat:
Vno mentis cernit in ictu
Quæ sunt, quæ fuerint, veniantq́;.
Quem, quia respicit omnia solus,
Verum possis dicere Solem.

Thomas Aquinas Par.1.q.14. art.9.&c. Hanc autem definitam Dei præscientiam, *Scientiam visionis & intuitiuam Dei notitiam* nominant: quod res omnes præfinitas, tanquam præsentes, intueatur ac cognoscat penitissimè. Etenim *non singula*, vt Augustinus ait, August. de Trinitate lib.15.cap.7. *cognoscendo aspicit, sed vna æterna & immutabili atque ineffabili visione complectitur cuncta quæ nouit.* Itaque si res ipsas, Præscientia; sin æternam Dei naturam consideres, Scientia potius dicenda est, quàm, Præscientia. Quia quod

propriè

propriè æternum est, successione & interuallo temporis caret. Vnde æternitas vulgo definitur ex Boëthio; *Interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio. Deus autem inhabitat æternitatem*: ac propriè æternus & infinitus dicitur: eoque omnia habet sibi præsentia constantissimè. Hinc *mille anni, ante oculos eius, sunt tanquam dies hesterna, quæ præteriit*: vt ait Psaltes. Quem imitatus Apostolus asserit, *vnum diem, apud Deum perinde esse vt mille annos: & mille annos, vt diem vnum*. Quare scitè, vt solet, Augustinus, *Non quod vllo modo scientia Dei varietur, vt aliud in eo fiant, quæ nondum sunt, aliud quæ iam sunt, aliud quæ fuerunt. Non enim, more nostro, vel quod futurum est, prospicit: vel, quod præteritum est, respicit: sed alio modo quodam, à nostrarum cogitationum consuetudine longè lateq; diuerso. Ille quippe non ex hoc, in illud cogitatione mutata, sed omnino incommutabiliter videt. Ita vt illa quidem quæ temporaliter fiunt & futura, nondum sint; & præsentia, iam sint; & præterita, iam non sint: ipse verò hæc omnia stabili ac sempiterna præsentia comprehendit*. Ac præclarè Gregorius magnus, *Quomodo est præscius, dum nulla, nisi quæ futura sunt, prasciantur?*

De consol. Philos. lib. 5. prosa vlt.
Esa. 57. 15.
Psal. 90. 4.
2. Petr. 3. 8.
De ciui. Dei lib. 11. c. 21.
Moral. in Iob. lib. 20. cap. 24.

tur? Et scimus, quià Deo futurum nihil est: ante cuius oculos præterita nulla sunt, præsentia non transeunt, futura non veniunt: quippe omne quod nobis fuit & erit, in eius prospectu præsto est: & omne quod præsens est, scire potest potius, quàm præscire. Hanc autem præscientiam Dei definitam, præfinitionis effectum necessarium ac proprium appellamus, quòd certò & ex ea solum oriatur. Vt enim præscientia Dei indefinita (qua Deus omnia, quæ contingere simpliciter possunt, tanquam δυνατὰ nouit) præfinitionem Dei ordine antecedit, tanquam subiectum & materia, vnde certa quædam definiri possunt futura; sic etiam præfinitio, ex præscitis possibilibus futura quædam determinans, præscientiam definitam (quæ futurorum est) ordine & causa tanquam efficax obiectum, & primum determinationis futurorum principium, antecedit. Nam definita Dei præscientia non à rebus futuris promanat, sed à determinante futura decreto Dei. Siquidem temporale æterni causa esse non potest: alioquin & accidens aliquod esset in Deo & indigna eius maiestate imperfectio. Quod naturæ illius simplicissimæ, immuta-

immutabili, perfectissimæ & infinitæ omnino repugnat, & ab orthodoxo consensu abhorret. Itaq. nó res futuræ, sed æternum de futuris decretum, præscientiæ definitæ causa est. In quam sententiam eleganter ac doctè Augustinus; *Vniuersas ergo creaturas suas & spiritales & corporales, non quia sunt, ideo nouit; sed ideo sunt, quia nouit. Non enim nesciuit quæ fuerat creaturus: Quia ergo sciuit, creauit: non quia creauit, sciuit. Nec aliter ea sciuit creata, quàm creanda. Non enim eius sapientiæ aliquid accessit ex eis, sed illis existentibus, sicut oportebat & quando oportebat, illa mansit, vt erat.* Et Augustini imitator Gregorius magnus, *Quia ea, quæ nobis futura sunt videt (quæ tamen ipsi semper præsto sunt) præscius dicitur: quamuis nequaquam futurum præuideat, quod præsens videt. Nam & quæcunque sunt, non ab æternitate eius ideo videntur quia sunt; sed ideò sunt, quia videntur.* Quam sententiam pluribus argumentis probant ac tuentur etiam *Scholastici.* Quare præscientiæ definitio & vt loquuntur, limitatio non prouenit à conditione rerum quæ videntur, sed à voluntate & decreto Dei tanquam determinationis futurorum principio. Verum hinc

De trinitate lib.15.c.13.

Moral. in Iob.lib.20. cap.24.

Lombardus lib.1.dist.28. Thomas Aq.par.1. quæst.14. ar.8. & alij.

noua exoritur quæstio, *An igitur contra, Dei præscientia sit rerū causa necne?* Quæ commoda vocum præscientiæ & causæ distinctione tollitur. Itaq; operæpretium existimo, vt eam, è suis fontibus huc deriuem: quo res tota fiat explicatior & aperta. Nam *præscientia* aut *propriè* ad intellectum restringitur, & solam rerum notitiam indefinitam aut definitam notat: aut *impropriè* synecdochicè coniunctam cum voluntate seu prouidentiam, & interdum κατ' ἐξοχὴν electionem, significat. Illam θεωρητικὴν contemplatiuam, quod in sola rerum contemplatione sita sit: hanc verò πρακτικὴν actiuam, quod in actione occupetur, appellant vulgò. Eoque distinctè Lombardus, *Hinc enim duobus modis accipitur cognitio vel scientia Dei, scilicet pro notitia sola, vel pro notitia simul & beneplacito.* Deinde vox *causæ*, non eodem semper modo sumitur. Nam aut *generatim* pro argumento quouis & ratione consequentiæ accipitur, vnde *causa consequentiæ* dicitur: aut *speciatim* pro argumento essentiali, cuius vi res est, nempe efficiente, materia, forma, fine: & *causam essendi & consequentiæ* nominant. Hinc κατ' ἐξοχὴν pro efficiente

Rom. 8. 29. & 11. 2.

Sent. lib. 1. dist. 58 cap. Hæc igitur.

Thomas Aq. Par. 1. q. 14. ar. 8. &c.

ciente plerumque accipitur. *Denique improprie* & metaphoricè pro antecedente aut adiuncto necessario, quod sit instar causæ, vsurpatur. Quam *causam sine qua non* (etsi à veteribus, materiæ propriè sic dictæ, id nominis interdum tribuatur) nuncupant. Quo etiā pertinet obiectum: quia similitudinem habet materiæ: vnde materia circa quam appellatur. Cæterum hæc ita esse comparata nec tricas sophistarum, sed tritas disertiorum sententias, res ipsa loquitur & doctiorum consuetudo. Sic enim Cicero, quem de vsu vocum disserentem nemo facile reiecerit, *Causarum igitur* (inquit) *genera sunt duo, vnum quod vi sua, id quod sub ea subiectum est, certè efficit: vt ignis accendit: alterum quod naturam efficiendi non habet, sed sine quo effici non possit: vt, si quis æs causam statuæ velit dicere, quòd sine eo non possit effici. Huius generis* causarum sine quo non *efficitur, alia sunt quieta, nihil agentia, stolida quodammodo: vt locus, tempus, materia, ferramenta, & cætera generis eiusdem. Alia autem præcursionem quandam adhibent ad efficiendum & quædam adferunt per se adiuuantia, etsi non necessaria: vt amori congressio causam attulerit,* Topic. ad Trebatium.

rit, amor flagitio. Idem alibi accuratius communem hanc loquendi rationem examinans ait, *Non sic causa intelligi debet, vt quod cuiq; antecedat, id ei causa sit: sed quodcunque efficienter antecedat.* Ac paulo post, *Nulla igitur earum causa est, quoniam nullam rem, sua vi efficit, cuius dicitur causa: nec id,* sine quo *quippiam non fit, causa est, sed id, quod quum accessit, id cuius causa est, efficit necessariò.* Atque hæc de vocum significationibus: quæ neglectæ, summam in hoc argumento, & similibus pariunt difficultatem: obseruatæ verò, lucem adferunt maximam. Quare (vt instituto nostro aptemus) præscientia propriè sumpta sola & θεωρητικὴ, non est causa efficiens rerum: quia illius vi non existunt. Innumera enim sunt (vt ante ostendimus) quæ indefinitè præsciuit Deus, quæ nunquam futura sunt: & quam plurima contingunt scelera, quæ definitè præsciuit, quorum propriè causa dici, sine summo scelere non potest. *Deus* (ait Augustinus) *omnia, quorum ipse auctor est, præscit: nec tamen omnium, quæ præscit, auctor est. Quorum autem non est malus auctor, iustus est vltor.* Atque hoc sensu, præscientiam rerum causam

Lib. De fato.

De lib. arb. lib. 3. c. 4.

causam esse, plerique negant, etiam illi, qui secus statuere videntur. Qua de re scitè grauissimus Theologus ait, *In πρόγνωσ verò, si verbum γινώσκειν de simplici Dei notitia accipiatur, certe πρόγνωσις, quam præscientiam vocant, nullam efficientis causæ rationem habebit. Nec enim res futuræ, idcirco futuræ sunt, quia Deus illas futuras prænouit: sed contra, idcirco sunt futuræ & illas futuras prænouit, quoniam futuras illas decreuit.* Sin verò causæ vocem generatim pro argumento quouis & consequentiæ ratione capiamus: tum quidem præscientia indefinita, causa esse non potest; sed definita, optimè. Quia illa est τῶν ἁπλῶς δυνατῶν eorum, quæ simpliciter fieri possunt; vnde rerum constitutio non consequitur: hæc verò, rerum decreto Dei præfinitarum: vnde earum consequentia vicissim concluditur; quia decretum Dei, ex quo promanat, constans & immutabile est. Atque hoc sensu definita Dei præscientia rerum causa à nonnullis orthodoxis appellatur. Præterea si impropriè nomen causæ vsurpemus; præscientiæ Dei optimè conuenit. Est enim causa sine qua non, & materia circa quam, seu obiectum præfinitionis

Beza Prælect. in Ro. 9

& operationis diuinæ. Vnde *causam exemplarem*, (quod ad eam tanquam exemplar res existant) Scholastici, Augustinum secuti, nominant. Deniquè quum præscientiæ vox impropriè & synecdochicè non pro sola, sed coniuncta cum voluntate notitia seu prouidentia vsurpatur, tum meritò causa rerum variè, vt ante explicauimus, appellatur: efficiens quidem bona, permittens mala, regens omnia. Qua de re multa non indoctè à Scholasticis disputantur. Vnde perspicuum est diuinæ sanctitati nihil à D. Beza derogari, quum, vt ante indicauimus, ait, *Res futuras, ideo futuras esse, quoniam futuras illas Deus decreuit.* Siquidem, vt alibi fusius explicamus, Dei decretum est bonorum omnium causa efficiens absolutè & per se, ratione actionis, qualitatis & ordinis: malorum verò per accidens, ratione actionis & ordinis, quæ bona sunt; non autem ratione vitiosæ qualitatis & *ἀνομίας*: quæ peccatum est & à creatura sola promanat. Sed vt eo, vnde digressus sum, redeam, hoc sensu de præscientia cum Dei voluntate coniuncta, sic alicubi disserit Caluinus, *Quod Deus, inquiunt, præscius est rerum omnium nulla inde neces-*

Quæst. 83. qu. 46.

Lomb. lib. 1. dist. 38. Thomas Aq. par. 1. qu. 14. art. 8. &c.

Commen. in Gen. 41. 17.

necessitas inducitur. Quasi verò nudam præscientiam, dicamus rerum causam esse, ac non potius hanc copulam teneamus à Mose positam; quæ futura sunt Deum præscire, quoniam ea facere decreuit. Ipsi verò inscitè ac perperam ab æterno Dei consilio & continua actione prouidentiam diuellunt. Itaque quum reipsa inter se consentiant orthodoxi, non est cur loquendi varietate offensi eos aut inter se, aut cum Sacris literis committamus. Ingenui enim est aliorum dicta benignè interpretari: nisi de contraria sententia penitius constet. Cæterum, vt huius varietatis fontes aperiam, ea partim ex vocum ambiguitate, partim ex aduersariorum variè loquentium occasione profluxit. Quæ ratio non solum in hoc argumento; sed in aliis etiam obtinet.

CAPVT VII.

ATQVE hactenus *de priori prouidentia parte*, seu *decreto Dei* disseruimus: ad *executionem illius* transeamus. Ea autem est altera prouidentiæ Dei pars, qua decretum illud, potentissimè ad suam gloriam, omnino exequitur. Etenim quum Deus

Psal.115.3. omnipotens sit & immutabilis, *omnia quæ voluit fecit*, sine vlla penitus difficultate
Psal.33.9. aut mutatione sui. *Ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt. An non nosti,*
Esa.40.28. ait Esaias, *an non audisti, quod Deus æternus Jehoua creator finium terræ, non lassatur nec defatigatur, nec est peruestigatio prudentiæ eius?* Deinde quum decretum illud Dei sit optimum, hoc est, sapientissimum, iustissimum, benignissimum, patens esse illius executionem necesse est. Vnde qui finis decreti & executionis rerum, Dei emergit gloria: vt postea melius liquebit. Porro ea *executio distribuitur in creationem & gubernationem* huius mundi: quia vt hæc sola decreuit Deus; ita non alia exterius operatur. *Creatio* autem est prima externa Dei actio, qua solus, è nihilo, vniuersum hunc mundũ, secundùm decretum suum, in principio temporis produxit & sex dierum spacio disposuit ad electorum salutem & gloriam suam. *Externam Dei actionem* appello: quia *actio Dei* alia est interna, quam immanentem, alia externa, quam transeuntem & *ad extra* nominant. Interna est quæ Deo terminatur: eaque vel essentialis & communis tribus perso-

nis;

nis; cuiusmodi est decretum Dei æternum: vel personalis & propria certis, quæ personis distinctè conuenit & *opus Dei ad intra* vulgo dicitur: vt Patris, Filiū gignere & amborum producere Spiritum. De quibus copiosius agere non est nostri instituti, nec huius argumenti. Interim hinc constat, Deum ante mundi creationem, non fuisse otiosum: eoque ineptè hoc argumento quosdam ad mundi æternitatem statuendam esse abusos. Externa verò Dei actio est quæ extra Deum, in res alias exercetur. nec aliud est, quàm decreti æterni executio. Quæ omnino consistit, in creatione & gubernatione huius mundi. Cuius gubernationis pars est humani generis redemptio: eoque verè quidem, sed paulo angustius, Dei opera, in creationis & redemptionis opera diuiduntur vulgo. Deinde vt *efficiens creationis* est Deus: ita *subiectum* opus est mundus. Qua voce in hoc argumento, non cælum (vt veteres nonnunquam κατ' ἐξοχὴν) aut terram simul: aut homines, trita synecdoche: sed rerum vniuersitatem seu vniuersam cæli solique & quæcunque eorum complexu continentur compagem orna-

Cicero de vniuerso.

Arist. de mundo c. 2. Plato Timæo.

ornatissimam & inanimem intelligimus.
Plato Timæo. Nam qui mundum definierunt animantem, eiusque animam, aut æternum aut conditum aliquem Deum docuerunt, non Sacris solum literis; sed rationum etiam pondere, iam olim explosi sunt. Mundum autem à Deo Patre, per Filium, & Spiritum sanctum esse conditum, Sacræ litteræ passim docent. Nam, vt de
Cap. 1. & 2. Geneseos historia nihil dicam & è multis
Ioh. 1. 10. & 16. 3. pauca excerpam, *Mundus*, inquit Iohannes, *per eum factus est*. Quod interpretatur, *Omnia per eum facta sunt & absque eo factum est nihil, quod factum est. Deus*, inquit
Act. 17. 24. Paulus, *fecit mūdum & omnia quæ in eo sunt*.
Act. 14. 15. Et alibi, *Fecit cælum & terram & mare &*
Colos. 1. 16. *omnia quæ in eis sunt*. Item, *Nam per eum condita sunt omnia, quæ in cælis sunt, & quæ in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominia, siue imperia, siue potestates, omnia per eum & in eum condita sunt*. Huc accedit
Psal. 33. 6. Psaltes, *Verbo Iehouæ cæli facti sunt, & Spiri-*
Cap. 26. 14. *tu oris eius totus exercitus eorum*. Iobus denique ait, *Spiritu suo ornauit cælos*. Porro *materiam, ex qua* mundum effecit Deus, nul-
1. Tim. 6. 16. lam agnoscimus. Nam quum Deus *solus æternus* (initio, fine, successione carens)
& im-

& immortalis sit, omniaq́; sine exceptione, eoque & materiam, condiderit: sequitur mundum non ex materia aliqua æterna (multo minus ex Dei essentia, quippe infinita, simplicissima, & immutabili) sed è nihilo, tanquam termino, potētia Dei extitisse. *Ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt.* Psal. 33. 9. Nam Deus *vocat ea quæ non sunt, tanquam sint.* Rom. 4. 17. Idq́ue creandi verbum, quod alias generalius vsurpatur, in hoc argumento declarat. Quare Apostolus, Hebr. 11. 3. *Per fidem intelligimus, constituta fuisse secula verbo Dei: vt quæ cernimus, non sint ex apparentibus facta.* Itaq; quidquid est, illud aut immediatè, vt cælum, terra, aquæ, anima, Angeli: aut mediatè, vt alia, ratione primæ materiæ è nihilo promanant. Nam commune ac tritum illud Philosophorum placitum *ex nihilo nihil fit*, ordinariæ rerum corporearum constitutioni & humanis artificiis aptari potest: sed creationi (quam ignorarunt) & diuinæ potētiæ opponi nequit. Vide Damasc. orth. fid. lib. 2. c. 5. Quæ, si materiæ præsentia definitur & astringitur, infinita non est, eoque nec diuina. De qua re tota eleganter & grauiter Theodoretus, *Est autem hoc quoque humanarum rationum imbecillitatis* Diuinor. decret. epitom. ca. materia.

argumen-

argumentum. Quoniam enim humana ars, apud homines subiecta materia indiget: & fingendi quidem ars, luto; ædificandi verò, lapidibus & lateribus; lignis autem fabrilis & nauium ædificatrix; texendi ars, lanis; & coriariorum quidem ars, pellibus; pingendi autem & incrustandi, coloribus; & vt semel dicam, vnaquæque ars, materia conuenienti: existimarunt stolidi, etiam Deum non posse, sine materia fabricari; nec intellexerunt, quanta sit Dei & hominum differentia, & quod fieri non potest vt imago omnia habeat quæ exemplar, & quod homo quidem, vt imago, ex iis quæ sunt fabricatur: Deus autem & ex iis quæ non sunt. Et hoc nos apertè docuit Sacra scriptura. Apostolus enim Hebr. 11. 3. *dicit, Fide intelligimus, aptata esse secula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent. Et rur-* Rom. 4. 17. *sum, Qui vocat ea, quæ non sunt, tanquam sint.* Cæterum *forma mundi* interna, in abdita vniuersi natura: externa verò in dispositione omnium partium, cum in se, tum inter se ornatissima & vtilissima consistit. Vnde *κόσμος* Græcis, *mundus* Latinis appellatur. *Creationis* enim duæ sunt *partes* productio rerum & dispositio sapientissima: vtraque Deo propria; vt nulla Angelorum aut hominum vsus sit opera. Quod ex crea-

ex creationis historia & Prophetarum te- Gen.1. & 2.
stimoniis comprobatur. *Ego Iehoua* (inquit Cap.44.24.
Esaias) *facio omnia, extendo cœlos solus, qui*
expando terram per meipsum. Sic Ezechias, Esa.37.16.
Tu es Deus ille solus omnibus regnis terræ, tu
fecisti cœlum & terram. Et Iobus, *Qui ex-* Cap.9.8.
tendit cœlos solus, qui calcat excelsa maris.
Vnde, *Creator* dicitur: & hac nota se ab 1.Pet.4.19.
idolis distinguit, *Dij,* inquit, *qui cœlum &* Iere.10.11
terram non fecerunt, pereant de terra & de his
quæ sub cœlo sunt. Vnde admirabilis Dei
creatoris sapientia, bonitas & potentia
elucent: quorum agnitio & celebratio
corde, lingua, opere, *creationis,* vt decreti,
scopus ac *finis* vltimus existit. Hinc Iere- Cap.10.12
mias de Deo ait, *Qui fecit terram virtute*
sua, stabiliuit orbem sapientia sua & pruden-
tia sua extendit cœlos. Et Moses, *Vidit Deus* Gen.1.31
quæcunque fecerat & erant valde bona. At
Psaltes, *Quàm ampla sunt opera tua ô Iehoua,* Psal.104.25
omnia sapienter fecisti! Et alibi dicuntur
Cœli enarrare gloriam Dei: & ad illam præ- Psal.19.1
dicandam omnes creaturæ passim exci- Psal.147. & 148. &c.
tantur. *Quia omnia,* ait Sapiens, *fecit Deus* Prou.16.4
propter semetipsum: & vt monet Aposto- Rom.11.36
lus, *ex eo, per eum, & in eum sunt omnia. Ipsi*
gloria in secula. Huc etiam sanctorum epi-

phonema

Apoc.4.11 phonema pertinet, *Dignus es Domine qui accipias & honorem & virtutem: quia tu creasti omnia & propter voluntatem tuam sunt, & creata sunt.* Atq; hic *summus* creationis mundi *finis*: *proximus* verò & ad illum pertinés, est salus electorum. Vt enim omnia hominum gratia condita sunt: sic ipsi propterea se mutuo & potissimum ad Gen.1.28.29 electorum bonum. *Subiicite terram*, ait Deus, *atque dominamini piscibus maris & volatilibus cæli & omni bestiæ reptanti super terram. Dixitq; Deus, Ecce dedi vobis omnem herbam producentem semen in superficie totius terræ & omne lignum, in quo est fructus arboris producentis semen, vobis erit in escam.* Psal.8.6.7 Et Psaltes, *Dominari fecisti eum operibus manuum tuarum: omnia posuisti sub pedibus* 1.Cor.3.22 *eius.* Et Paulus denique *Omnia*, inquit, *vestra sunt, siue mundus, siue vita, siue mors, siue præsentia, siue futura.* Porro vt à *causis* creationis mundi ad *circumstantias* transeamus, ea nec ab æterno, nec momento, sed in principio temporis, sex dierum spacio, vt distinctius & attentius Dei gloriam consideremus, contigit: quemadmodum Genesis demonstrat. Nam locus & tempus, sunt rebus creatis propria. Siquidem

prius

prius & posterius rebus finitis (cuiusmodi omnes & solæ sunt creaturæ) solùm competunt: infinitis verò, qualis solus est Deus, minimè quadrant. Qua de re acutissimè, vt solet, Tertullianus, *Ante omnia enim Deus erat solus, ipse sibi & mundus & locus & omnia.* In qua sententia acquiesco & doctrinam de creatione huius mundi concludo. Contra Praxeam.

CAPVT LIX.

RELIQVVM igitur est vt de *administratione*, seu potius *gubernatione* illius, disseram. Hæc enim vox minus diluta est & adumbrando Dei regimini accommodatior. Nam præclare ex naturæ luce ait Philosophus, Καθόλου δὲ ὅπερ ἐν νηῒ κυβερνήτης, ἐν ἅρματι δὲ ἡνίοχος, ἐν χορῷ δὲ κορυφαῖος, ἐν πόλει δὲ νόμος, ἐν στρατοπέδῳ δὲ ἡγεμὼν, τοῦτο θεὸς ἐν κόσμῳ· πλὴν καθ' ὅσον τοῖς μὲν καματηρὸν τὸ ἄρχειν πολυκίνητόν τε καὶ πολυμέριμνον· τῷ δὲ ἄλυπον, ἄπονόν τε πάσης κεχωρισμένον σωματικῆς ἀσθενείας. hoc est, *Ad summam quod in naui gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in ciuitate lex, in exercitu imperator, hoc idem in mundo* Arist. de mundo c. 6

mundi est Deum: nisi quod illis ipsis principatus laboriosus perturbatus & anxius est; huic autem expers moestitiæ & laboris ab omni corporali infirmitate separatus. Itaque rectè sapiens Hebræus ad hoc argumentum gubernationis vocem transtulit, quum ait

Sap. 14.3 ἡ δὲ σὴ, πάτερ, διακυβερνᾷ πρόνοια. *At tua, pater, gubernat vsque prouidentia.* Cæterum *gubernatio mundi* est altera externa Dei actio, qua vniuersum hunc mundum & quæcunque in eo, secundùm decretum suum gubernat. Ac synecdochicè, vt initio monuimus, *prouidentia* vulgo appellatur. Quam Deo competere eleganter &

Greg. Nyss. de prou. c. 2 Damasc. Orthod. fid. lib. 2. c. 29 nervosè ait ex Nysseno (è quo multa transcripsit) Damascenus, Ἀνάγκη γὰρ τὸν αὐτὸν εἶναι ποιητὴν τῶν ὄντων καὶ προνοητήν· οὔτε γὰρ πρέπον, οὔτε ἀκόλουθον, ἄλλον μὲν εἶναι ποιητὴν τῶν ὄντων, ἄλλον δὲ προνοητήν· ἵνα γὰρ ἐν ἀσθενείᾳ πάντως εἰσὶν ἀμφότεροι· καὶ ὁ μὲν τοῦ ποιεῖν, ὁ δὲ τοῦ προνοεῖν. *Necesse enim est eundem esse factorem eorum quæ sunt & prouisorem. Neque enim consequens est, neque decens, alium quidem esse factorem eorum quæ sunt, alium prouisorem. Sic enim omnino vterq; infirmitate laboraret: hic non faciendi, ille non prouidendi.* Cui consentit

probè

probè Theodoretus, *Est enim*, inquit, *longè absurdissimum, dicere quidem ipsum omnia fecisse (non quod ipse eis opus haberet, sed sola sua benignitate & humanitate adductum) & creaturam veluti cymbam aliquam & clauo & gubernatore destitutam à contrariis ventis, huc atque illuc impelli, scopulisq́; & rupibus allisam confringi.* Cæterum *gubernationis* huius *partes* sunt duæ conseruatio & ordinatio mundi constituti, quæ κατ' ἐξοχὴν plerumque *gubernatio* dicitur. Hinc Damascenus: ἤτε γὰρ γένεσις ἡμῶν, τῆς δημιουργικῆς αὐτοῦ δυνάμεώς ἐστι· καὶ ἡ διαμονή, τῆς συνεκτικῆς δυνάμεως αὐτοῦ· καὶ ἡ κυβέρνησις καὶ σωτηρία, τῆς προνοητικῆς αὐτοῦ δυνάμεως. *Nam & generatio nostri, conditricis eius potentiæ est: & permansio, continentis potentiæ illius: & gubernatio ac salus, prouidentis illius potentiæ.* Et rotundè ac piè Augustinus, *Sic Deus per cuncta diffusus, vt non sit qualitas mundi, sed substantia creatrix mundi: sine labore regens, & sine onere continens mundum.* Et alibi quæstionem huic argumento conuenientissimam explicans ait, *Quapropter sic accipimus, Deum requieuisse ab omnibus operibus suis quæ fecit, vt iam nouam naturam nullam conderet, non vtique, vt quod*

Decret. diuinorum epit. cap. Prouidentiæ

Orthod. fid. lib. 2. c. 28

Epist. 57. ad Dardanum.

De Gen. ad lit. lib. 4. c. 12

continuaret: continere & gubernare cessaret.
Gen. 2. 2 *Vnde & illud verum est, Quod in septimo die*
Ioh. 5. 17 *requieuit Deus: & illud, Quod vsque nunc*
operetur. Sed à partitione, ad partium definitionem, transeamus. Itaque *conseruatio mundi* est prior gubernationis pars, qua Deus mundum continuat: hoc est, vniuersam mundi machinam illiusque vim & positum à se naturæ ordinem, quasi manu sustinet ac conseruat. Quam *prouidentiam vniuersalem* nominant: & copiosè ac grauiter à Psalte, cum alibi tum Psalmo centesimo quarto, describitur. Etenim cœli cursum & efficaciam, & solis, vt Deus
Iob. 38. 33 loquitur, *statuta cœli & dominationem eius in terra*, temporum vices, soli fertilitatem, maris fines, animalium fructuumque propagationem perpetuat. Vnde *principium motus & primus motor* (cui magistratus nonnunquam id appingitur) vulgo dici solet. Eoque Dei Filio non solum tribuit Apo-
Hebr. 1. 2. 3 stolus, *quod secula condiderit*, sed etiam, *quod omnia portet potenti suo verbo, sustineat*.
Colos. 1. 16 Et alibi ait, *Et ipse est ante omnia, & omnia*
Act. 17. 28 *per eum consistunt.* Item, *In ipso enim viui-*
Rom. 11. 36 *mus, mouemur, & sumus. Nam ex eo, & per eum, & in ipsum sunt omnia.* Eadem etiam,

Sic ait

Sic ait Iehoua, qui disponit Solem & lucem interdiu, statuta Lunæ & stellarum noctu: qui disrumpit mare & fremunt fluctus eius: (cui nomen est Iehoua exercituum, Si amouebuntur statuta ista à conspectu meo. Et alibi, *Si non fœdus meum interdiu & noctu, si statuta cœli & terræ non disponam.* *Quomodo*, ait Sapiens ille Hebræus, *mansurum fuisset aliquid, nisi tu voluisses? aut non vocatum à te, conseruaretur? Sic enim* (vt scitè Aquinas) *se habet Deus ad res, sicut Sol ad Lunam: quo recedente, deficit lumen Lunæ: & sic, si Deus subtrahat suam virtutem à nobis, in momento deficerent omnia.* Ac præclarè Augustinus, *Creatoris namque potentia & omnipotentis atque omnitenentis virtus, causa subsistendi est omni creaturæ. Quæ virtus, ab eis quæ creata sunt regendis, si aliquando cessaret, simul & eorum cessaret species, omnisq́ natura concideret. Neque enim sicut structura ædium, quum fabricauerit quis abscedit, atque illo cessante atque abscedente stat opus eius, ita mundus vel ictu oculi stare poterit, si ei Deus regimen sui subtraxerit. Proinde & quod Dominus ait, Pater meus vsque nunc operatur, continuationem quandam operis, qua vniuersam creaturam continet atque administrat, ostendit.*

Ier. 31.35.36

Ier. 33.25

Sap. 11.26

Comment. Colos. 1

De Genes. ad lit. lib. 4 cap. 12

Ioh. 5.17

CAPVT IX.

PORRO non tantùm res omnes creatas sustinet, & naturæ ordinem *generali prouidentia* continuat Deus, sed etiam *particularem* singulorum curam gerit, & ad certos ac destinatos fines ordinat ac dirigit. *Nam ex Deo*, vt ait Augustinus, *sunt omnia, non solum vt sint, verum etiam vt ordinata sint*. Quamobrem alteram gubernationis partem statuimus, *ordinationem mundi constituti specialem*. Ordinatio autem nihil aliud est, quam effectio ordinis. *Quem definiunt*, ait Orator, *compositionem rerum aptis & accommodatis locis*. Cui definitioni conuenit illa Augustini, *Ordo est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio*: & Philonis, τάξις δ' ἀκολουθία καὶ εἱρμός ἐστι προηγουμένων τινῶν καὶ ἑπομένων, hoc est, *Ordo est consequentia seriesque rerum præcedentium & subsequentium*. Itaq; ordinatio mundi est ordinis in mundo constitutio. Quare germinam vocis illius significationem non attendunt, qui secus accipiunt, & metonymia quadam, non ordinis, sed rerum effectionem, aut mandatum interpretantur. Cæterum ordinatio alia

Quæst. 83. q. 69

Cicero De offi. lib. I

De ciui. Dei lib. 19. c. 13

De opificio mundi.

tio alia interna est & consilij: alia externa & executionis. Illa nihil aliud est quam ordinis præfinitio: eoque *præordinatio* distinctius appellatur. Sic *credidisse* dicuntur, Act.13.48
qui erant ordinati (hoc est, vt vetus interpres habet, præordinati) *ad vitam æternam*. Hæc vero est ordinis præfiniti effectio. Sic *potestates ordinatæ* (hoc est, ad bonum Rom.13.1.
vniuersi aptè positæ) dicuntur à Deo: aut potius sub Deo. Vt autem ea quæ de ordinatione generatim diximus, instituto nostro accommodemus, interna mundi ordinatio decreti diuini pars est; externa verò ad executionem illius pertinet. Estq; ea vel creationis seu constitutionis mundi, vel gubernationis & mundi constituti. Illa est mundi in creatione dispositio: quæ sex dierum spacio finita est: quam alteram creationis partem supra appellauimus. Hæc verò à mundi creatione continua est: eaque vel generalis quæ conseruatio ordinis naturæ dicitur; quam modò explicauimus: vel specialis de qua hoc loco agimus ac sic definimus. *Ordinatio mundi constituti specialis* est altera gubernationis pars, qua Deus mundum vniuersum & singula quæ in eo, modo placito regit &

ad suos, hoc est à se destinatos, fines medios vltimumque perducit. In qua re duo potissimum, quæ expendenda sunt accuratius, denotantur; *ordinationis subiectum & modus.* Ac *prius* quidem statuimus esse mundum vniuersum & singula quæ in eo fuerunt, sunt, & erunt. Cæterum omnes creaturas magnas, paruas, præstantes, viles, omnes motus, omnia consilia, affectus, dicta, facta, euentus rerum, sine vlla omnino exceptione, diuino subesse regimini
Cap.2 Vide Nyssenum De Prouid. c.7.& 8 perspicuum est, non solùm ex iis quas ante adduximus rationibus, sed etiam ex diserta Sacrarum literarum auctoritate. Nam vt ex infinitis pene testimoniis pauca seligam, quid aliud sibi hæc volunt?
Nehem.9.6 *Tu ille Iehoua es, solus es, tu fecisti cælos, cælos cælorum & omnem exercitum eorum: terram & quidquid est in iis & tu viuificas hæc omnia: etiam exercitus cælorum tibi se incuruant.*
Psal.119.91 *Ordinatione tua perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi.*
Ephes.1.11 *Omnia efficit* (Deus) *ex consilio voluntatis suæ.*
Prou.16.4 *Omnia operatur Iehoua, etiam impium ad diem malum.*
Act.17.25 *Ipse dat omnibus vitam & halitum & omnia.*
Iob.14.5 *Vitæ humanæ constituit terminos, qui præteriri non poterunt.*
Matt.6.26. 30 *Alit volucres cæli; circumuestit herbam*

herbam agri. Singulis seminibus suum dat corpus, ut voluit. Dat celitus pluuiam ac tempora frugifera, implens cibo & letitia corda nostra. Iehoua morte afficit & in vitam restituit. Iehoua depauperat & ditat. Ipse mutat tempora & tempestates: transfert reges & constituit reges, dat sapientibus sapientiam, & scientiam scientibus intelligentia. Equus paratur ad diem belli, sed Iehoua est ipsa salus. Ego Iehoua & nemo preter me, formans lucem & creans tenebras: faciens pacem & creans malum: ego Iehoua faciens omnia hec. Quis est iste qui dicit existit Domino non iubente? ex ore excelsi non prodit malum quodque & bonum? Quis statuit os homini? aut quis statuere potest surdum aut sensibus valentem aut cecum? nonne ego Iehoua? Hominis sunt dispositiones cordis, sed à Iehoua est sermo lingue. Cor hominis deliberat de via sua, Dominus autem dirigit gressum eius. Noui Iehoua non esse penes hominem viam ipsius, non esse penes virum ambulantem dirigere gressum suum. Irritum facit consilium gentium, infringit cogitationes populorum. Operatur in nobis velle & perficere pro bona sua voluntate. Sicut riui aquarum est cor regis in manu Iehoue: ad omne quod vult, inclinat illud. Ergo & multo magis reliquorum.

1.Cor.15
Act.14.17
1.Sam.2.6
Dauie.2.21
Prou.21.31
Esa.45.6.7
Lament. Ier.3.37.38
Exod.4.11
Prou.16.1
Ibid.9
Ier.10.23
Psal 33.11
Phil.2.13
Prou.21.1

Denique, ne quid ab hac ordinatione Dei alienum existimes, etiam illa, quæ fortuita vocantur; eidem adscribuntur diuinitus. Si quidem de fortuito homicidio ait Deus, *Qui percutit quenquam, ita vt moriatur, omnino morte plectitor; tamen qui non quæsierit, sed Deus ipse obiecerit manui eius, constituam tibi locum, quo ille confugiat.* Quod alibi exemplo illustratur. *Hoc autem*, inquit, *esto ius occisoris qui fugerit, vt viuat: qui percusserit proximum imprudenter, quum ipse non oderit eum antea: vt qui iuerit cum proximo suo ad cædendum lignum, deiecerit ferrum è manubrio eius, quod offendat proximum eius, ita vt moriatur, is fugiens ad vnam harum ciuitatum fugito.* Nec dispar est cæterorum ratio. Nam quid quæso magis fortunæ, quæ fingitur, ludibrio, aut casui possit attribui, quàm inconstans ventorum flatus, fluctuum motus, dubius auicularum, capillorum, & sortium, casus? At ea diuino subesse regimini Sacræ litteræ demonstrat. *Descendentes*, inquit Psaltes, *ad mare nauibus, quique faciunt opus in aquis multis. Ipsi viderunt opera Iehouæ & mirabilia eius in profundo. Et dixit & stare fecit spiritū turbinis & exaltauit fluctus eius.*

Exo.21.12.13 | Deut.19.4 | Psal.107.23.24

Et cla-

Et clamauerunt ad Dominum in angustia sua Vers.28
& de angustiis eorum eduxit eos. Stare fecit 29.
turbinem in silentium & siluerunt fluctus eorum. Et lætati sunt quoniam siluerunt & duxit 30.
eos ad portum voluntatis eorum. Passer vnus,
ait Christus, *non cadit humi sine patre vestro.* Matt.10.32.
Vestri etiam capilli numerati sunt. In gre- 33
mium, inquit Salomon, *conicitur sors: à Ie-* Prou.16.33
houa autem est tota ratio eius. Atque huc pertinet prouidentiæ diuinæ adumbratio prophetica Ezechielis capite primo. De qua nonnulla eleganter auctor libri de Trinitate: qui Tertulliano suppositus est. Deniq; rotundè & piè Sapiens Hebræus de sapientia & prouidentia Dei ait, *Per-* Sapient.8.1
tingit à fine ad finem fortiter & disponit omnia vtiliter. & alibi, *Omnia mensura nume-* Ib.11.21
roq́; & pondere ordinasti. Nam si Satanam & homines & singularum rerum naturam species confusa & perturbata sunt pene infinita: sin Deum sapientissimè etiam confusa in se, ad fines cælitus destinatos & ad ordinem ac bonum vniuersi dirigentem considetes, nihil potest esse ordinatius & ornatius. *Summo enim Deo* (ait Au- Quæst.83
gustinus) *cuncta bene administrante quæ fe-* q.27
cit, nihil inordinatum in vniuerso, nihilq́;

iniustum est, siue scientibus siue nescientibus nobis. Sed in parte offenditur anima peccatrix: tamen quia pro meritis ibi est, vbi talem esse decet, & ea patitur, quæ eam pati æquum est, vniuersum regnum Dei nulla sui fœditate deformat. Quamobrem, quoniam non omnia nouimus, quæ de nobis bene agit ordo diuinus; in sola bona voluntate secundum legem agimus: in cæteris autem secundum legem agimur: quum lex ipsa incommutabilis maneat, & omnia mutabilia, pulcherrima gubernatione moderetur. Atque hisce quas adduximus auctoritatibus, omni exceptione majoribus, accedunt etiam copiosa & perspicua ordinationis vniuersi & singulorum exempla, quæ passim Sacræ paginæ monumentis expressa continentur: in quibus ecclesiæ regimen excellit. Vnde satis superque demonstratur vniuersa & singula diuina ordinatione gubernari. Adeo vt nihil tam vile sit & abiectum, quod Dei notitiam aut curam fugiat: nihil tam sublime aut liberum, quod illius gubernaculo careat.

De Gen. ad lit. lib. 5. c. 21 Quare eleganter Augustinus, *Nec omnino*, inquit, *audiendi sunt, qui putauerunt sublimes quidem mundi partes, id est, à confinio corpulentioris aëris huius & supra, diuina prouidentia*

nidentia gubernari: hanc autem imam partem terrenam & humidam aërisque huius vicinioris, qui terrarum & aquarum exhalationibus humescit, in quo venti nubesque consurgunt, casibus potius & fortuitis motibus agitari. Contra hos loquitur Psalmus, qui quum explicasset laudem celestium, se etiam ad ista inferiora conuertit dicens, Laudate Dominum Psal.148.7.8
de terra dracones & omnes abyssi ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis, quæ faciunt verbum eius. Nihil enim tam videtur casibus volui, quàm omnes istæ procellosæ ac turbulentæ qualitates, quibus celi huius inferioris (quod non immeritò etiam terra deputatum est) facies variatur & vertitur? Sed quum addidit, Quæ faciunt verbum eius, ostendit earum quoque rerum ordinem, diuino subditum imperio, latere nos potius, quàm vniuersitatis deesse naturæ. Quod autem ore suo Saluator dicit, Vnum passerem non cadere in Matt.10.29
terram sine Dei voluntate: &, quod fœnum Id.6.30
agri post paululum mittendum in clibanum, ipse tamen vestiat: nonne confirmat non solum totam istam mundi partem rebus mortalibus & corruptibilibus deputatam; verum etiam vilissimas eius abiectissimasque particulas diuina prouidentia regi? Itaque & pro-
phani

Euripides in Plutarchi Pericle. phani hominis vox est, *Magnas res Deum curare, paruas fortunæ committere*: ad quam vtinam propius non accessisset alicubi Commen. in Habac. 1 Hieronymus: & indigna Damasceno sententia, qua voluntatem humanam à Dei Orthod. fid. lib. 2. c. 30 prouidentia exemit. Sic enim ait, τὰ γὰρ ἐφ' ἡμῖν οὐκ τῆς προνοίας ἐστὶ, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρου αὐτεξουσίου. *Quæ enim sunt in nobis non sunt prouidentiæ, sed nostri liberi arbitrij*. Nec propterea tamen Deus, vt arbitratur, peccati auctor censeri potest: quemadmodum ex ordinationis ratione ac modo Thomas Par. 1. q. 22 art. 2. & 4. constabit: & Scholastici agnouerunt. Atque hanc mundi constituti ordinationem, quòd ad singulas mundi partes pertineat, *singularem & particularem prouidentiam* appellant. Quum verò ad homines ac potissimum fideles restringitur *specialem & peculiarem* vulgo plerunque nominant: quia præcipuam & paternam horum curam gerit Deus: quemadmodum & eorum bono creauit reliqua. Nam curæ diuinæ certi sunt gradus. Etsi enim *homines* Psal. 36. 7 Matth. 6. 26 *& iumenta seruat Deus*: illos tamen accuratius & præcipuè fideles. Vnde etiam appellatur *seruator omnium maximè fidelium*. 1. Tim. 4. 10 In quam sententiam comparatè *curare nos*, 1. Pet. 5. 7

& *boues*

& *boues non curare: impios nescire*, imo & *mortuorum obliuisci* statuitur. Nam quod quidam hoc postremum ad sensum impiorum; alij ad infirmitatem turbati Prophetæ referũt, videtur aliquantò alienius. Nec obstat huic de prouidentiæ gradibus sententiæ, quòd ex sapiente illo Hebræo obiicitur, *Æqualiter prouidet omnibus*. Non enim paritatem indicat, sed similitudinem notat: vt ex verbis liquet, ὁμοίως τε προνοεῖται περὶ πάντων. Quamobrem mallim vertere *similitérque prouidet omnibus*. Hoc enim & verbis & rei conuenientius. 1. Cor. 9. 9 Matt. 25. 12 Psal. 88. 6 Sapient. 8

CAPVT X.

PORRO, vt quæ de *ordinationis diuinæ subiecto* disseruimus, ea paulo distinctius explicentur, ad *modum* illius transeamus. Is autem est varius: & ritè distribuitur in ordinarium & extraordinarium: vtrumque tamen ordinatum. Ordinarius autem est, qui communem naturæ aut gratiæ ordiné obseruat. Illius exemplum è multis illustre exprimitur promissione illa Domini, *Erit*, inquit, *die illo vt exaudiam cælos & ipsi exaudiant terram & terra* Hos. 2. 21. 22

exau-

exaudiat frumentum & mustum & oleum: & ista exaudiant Iezrehelem. Huius Apostoli
Rom.10.17 sententia, *Fides ex auditu est, auditus autem per verbum Dei.* Extraordinarius verò est, qui præter communem ordinem existit; vt quum Israelitas manna & coturnicibus; Eliam coruo pauit: Paulum cælitus conuertit Deus. *Deinde modus* ordinationis diuinæ alius est *mediatus*, alius *immediatus*. Ille est, qui mediis & causis secundis vtitur: hic verò qui minimè. Ita, verbi gratia, extra ordinem, non solum Mosem & Eliam immediatè & per sese vocauit Deus, sed etiam mediatè Elyseum per Eliam: & hunc quidem pauit primùm mediatè pane & aqua, deinde quadraginta dies immediatè, virtute sua. Quos modos grauiter explicauit Augustinus,
Quæst.83. 53 *Non itaque Deus deceptor est: quod credere nefarium & impium esse quis non intelligat? sed meritorum & personarum iustißimus distributor, faciens quædam per se ipsum, quæ illo solo digna sunt, eiq́; soli conueniunt (sicut est illuminare animas & seipsum eis ad perfruendum præbendo, sapientes beatasq́; præstare) alia per seruientem sibi creaturam, integerrimis legibus pro meritis ordinatam, quædam eorum iubens,*

iubens, quædam permittens, vsque ad passerum administrationem, sicut Dominus in Euangelio dicit, & vsque ad fœni decorem, vsque ad minimum etiam capillorum nostrorum, diuina prouidentia pertendente atque veniente. De qua etiam dictum est, Pertingit à fine vsque ad finem fortiter & disponit omnia suauiter. Sapient. 8. 1 Quibus ordinationis diuinæ modis Dei illustratur gloria. Siquidem mediatus, bonitatis, quòd συνεργίαν operationis societatem naturis communicat: immediatus, potentiæ, quòd illi non sit astricta: vterq. verò multiformis sapientiæ Dei speculum existit. Cæterum quia *media* nō vnius sunt generis, ea porro distinguenda sunt, vt ordinationis diuinæ rationem & modum illustremus. Ac primum quidem media alia sunt necessaria, alia contingentia, & quidem aut rarò, aut plurimum, aut æqualiter, vt ex philosophis distinguit Nyssenus. Necessaria sunt, quę secundùm naturam suam, certum necessariò producunt effectum: contingentia verò sunt, De volunt. & inuolunt. cap. 5 quæ contingenter. Vnde illa *causæ definitæ*: hæc verò, *indefinitæ* nominantur. Atque hinc tanquam à causis proximis & internis, effecta alia sunt & vocantur necessa-

ria:

ria, quæ à caussis mediis ac proximis necessariis: alia contingentia, quæ à contingentibus promanant. Etsi salua rerum natura, ratione decreti tanquam caussæ primæ & externæ, definita & suo modo necessaria sunt omnia. Cæterum quia necessitatis varij sunt modi eos paulo fusius ex veterum sententia (ne quid noui effingere videamur) proponemus. Hac enim ratione facilius & sophistis calumniandi & rudioribus errandi præcludetur via. Necessarium itaque id dicitur quod aliter se habere non potest: vt & nominis ratio, à non cessando, demonstrat: cui contrarium est contingens. Necessarium autem est duplex per se & absolutè necessarium, necessitate, vt vocant, consequentis: aut per aliud, secundùm quid & conditione quadam antecedentis, coniuncti, aut consequentis, necessitate, vt appellant, consequentiæ. Sic Philosophus, (vt, quæ in Metaphysicis disserit, præteream) ait εἰ διαλάβωμεν ποσαχῶς λέγεται τὸ ἀναγκαῖον· ὑπάρχει δὲ τὸ μὲν ἁπλῶς, τοῖς ἀιδίοις· τὸ δὲ ἐξ ὑποθέσεως, καὶ τοῖς ἐν γενέσει πᾶσιν. *Non distinguentes quot modis necessarium accipi debeat. Inest id ipsum, rebus quidem æternis, simpliciter; sed*

Lib. 4. c. 5.

De part. animal. li. 1. c. 1

ter; sed iis etiam quæ generantur omnibus, ex suppositione. Quam sententiam imitatus est Orator, quum inter alia hæc ait, *Atque etiam hoc mihi videor videre esse quasdam cum adiunctione necessitudines: quasdam simplices & absolutas.* Et paulo post, *Reperias nullam esse rem, quam facere necesse sit, nisi propter aliquam causam, quam adiunctionem nominamus. Pariter autem inuenias esse multas res, ad quas necessitudinis similis adiunctio non accedit. Quod genus, vt homines mortales necesse est interire: vt cibo vtantur non necesse est, nisi cum illa exceptione, si nolint fame perire.* Et alibi Philosophus, ἡ δ' ἀνάγκη διττή. ἡ μὲν γὰρ κατὰ φύσιν καὶ τὴν ὁρμήν, ἡ δὲ βίαια, ἡ παρὰ τὴν ὁρμήν. ὥσπερ ὁ λίθος ἐξ ἀνάγκης καὶ ἄνω καὶ κάτω φέρεται, ἀλλ' οὐ διὰ τὴν αὐτὴν ἀνάγκην. *Necessitas autem est duplex: vna est secundum naturam & propensionem: altera est violenta, quæ contra propensionem. Quemadmodum lapis necessitate & sursum & deorsum fertur, sed non eadem necessitate.* Qua de re plenius Scholasticorum coryphæus Thomas *Necesse est, quod non potest non esse. Quod quidem conuenit alicui vno modo ex principio intrinseco: siue materiali, sicut quum dicimus omne compositum ex contrariis necesse*

Cicero De inuent. lib. 2.

2. Post. anal. cap. 11

Summa 1. q. 82. 1

est corrumpi; siue formali, sicut quum dicimus, quod necesse est triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis. Et hæc est necessitas naturalis & absoluta. Alio modo conuenit alicui, quod non possit non esse, ex aliquo extrinseco, vel fine, vel agente. Fine quidem, sicut quum aliquis non potest sine hoc consequi finem aliquem; vt cibus dicitur necessarius ad vitã & equus ad iter. Et hæc vocatur necessitas finis: quæ interdum etiam vtilitas dicitur. Ex agente autem hoc alicui conuenit, sicut quum aliquis cogitur ab aliquo agente, ita quod non possit contrarium agere: & hæc vocatur necessitas coactionis. Atque hæc de necessitate satis: quæ ad huius argumenti intelligentiam necessaria sunt & veterum verbis proposita, vt maioris essent ponderis. Reliquum iam est, vt ea ad institutum nostrum aptemus. Nam rectè vir doctissimus ait, *Non temere in scholis inuentas fuisse distinctiones de necessitate secundùm quid & absoluta: item consequentis & consequentiæ.* Addo immutabilitatis, vtque loquuntur infallibilitatis & coactionis. Etenim nihil sua natura tam contingens existit, vt non tribus modis ex hypothesi sit necessarium existentia, decreto, & præscientia Dei definita.

Caluinus Institt.lib.1. c.16. §.9

Nam

Nam non minus verum quàm tritum illud ex Aristotele dictum *Quidquid existit, quá existit* (addo quidquid futurum, qua futurum) *necessarium est*: quia alias duo contradictoria simul essent vera: quod naturæ repugnat & veritati Dei; *in quo non est simul Etiam & Non*. De qua re acutè, vt solet, Augustinus, *Tam non possunt futura non fieri, quàm non fuisse facta præterita: quoniam non est in Dei voluntate, vt eo sit aliquid falsum, quo verum est. Quapropter omnia quæ futura sunt, sine dubio fient: si autem facta non fuerint, futura non erant: ita omnia quæ verè præterita sunt, sine dubio præterierunt.* Deinde si rerum naturam & causas secundas (quas Deus non tollit, sed ordinat) & notitiam hominum, occultam Dei administrationem ignorantium spectes, contingentia sunt innumera, in rebus animatis & inanimis: sin Dei decretũ & præscientiam suspicias, pariter necessaria sunt omnia ex hypothesi, necessitate, vt vocant, immutabilitatis & consequentiæ. Nam quum vniuersa & singula nó solùm euenta, sed etiam conditiones & media, vt ante probauimus, decreta & præscita sint à Deo & secundùm decretum & præscien-

De interpretatione c. 10 s. 5.

2. Cor. 1. 18. 20

Contra Faust. lib. 26 cap. 4

tiam ordinentur: consequitur ea secus euenire non posse: eoque omnia, suo quodam modo, esse necessaria. Quandoquidem nec decretum Dei immutari potest, nec præscientia falli. Nam si quid aliter eueniat, quàm decreuit Deus, id eo fit nomine, quòd decretum exequi, aut non possit, aut nolit: at prius omnipotentiæ, alterum sapientiæ & constantiæ voluntatis illius è diametro aduersatur: vt pluribus ante demonstrauimus. In quam sententiam rectè de Deo ait Augustinus, *Cuius voluntas, rerum necessitas est.* Hæc autem contingentiæ & necessitatis in vna re, sed diuersa ratione, cõuenientia, exemplis firmari & illustrari potest plurimis: sed nos pauca, breuitatis causa, decerpemus. Iosephus in Ægyptũ deductus, ad regiam dignitatem euectus, à fratribus honoratus, iisque alendis præfectus est & contingenter & necessario. Ac contingenter quidem ex natura ipsius Iosephi & caussarum secundarum serie, nempe fratrum inuidia & plagio, mercatorum accessu & emptione, captiuitatis occasione, somniorum recitatione, pincernæ memoria, mandato Pharaonis, fratrum in Ægyptum aduentu & reditu.

De Gen. ad lit. lib. 6. c. 15

& reditu. Quæ causæ mediæ, vt fuerunt contingentes sua natura & principiis; ita contingenter ex iis effecta illa consecuta sunt: quia fuerunt arbitraria. Contra vero eadem fuere necessaria, ex Dei prouidentia: vt liquet non solum ex euentu (qui necessarium & maximè illustre decreti argumentum: quia nihil fit, quod non decreuerit aut efficere aut permittere omnipotens Deus) sed etiam ex certa decreti Dei præscientia & prophetia, iterato diuinitus somnio: vnde etiam necessariò ex hypothesi, euentus illi promanarũt. Quia Deus immutabilis & *ἀψευδὴς qui mentiri non potest*. Nec secus ille qui Prophetam certum, rogantem id Dei iussu, ferire noluit; à leone occisus est contingenter; quia per causas secundas seruari poterat: attamen necessariò, ratione decreti & prophetiæ diuinæ. Similiter in prælio cæsus est Achabus contingenter & fortuitò ratione causarum secundarum, cum sagittarij hostilis in incertum iaculantis, tum occursus Achabi: at necessariò ratione decreti & prædictionis Dei. Paribus etiam modis scelerata Achabi coniux Iezabel in Iezrehel à canibus deuorata est contin-

Gen.37.7.9
Tit.1.2
1.Reg.20.36
1.Re.22.34. & 28.
2.Reg.9.35. 36.

genter: quia in vita seruari diutius, aut alia ratione mori potuit: si naturam illius & regis, qui de fenestra præcipitari curauit, arbitrium spectes: deinde exposita canibus, ab iis negligi: aut canum ferocia ab hominibus arceri potuit. Contra verò etiam necessario id contigit, ex decreto, præscientia, & prædictione diuina. Sic etiam Cyrus procreatus est & hoc nomine donatus, in regnum euectus, Babylone potitus, Iudæorum liberator & templi diuini restaurator effectus est, contingenter quidem, si parentum & Cyri naturam liberamque voluntatem consideres; sed necessario ratione decreti diuini, quod
Esa. 44. 28 & 45. 1 iam olim patefecerat Deus. Porro vt ad Nouum testamentum me conferam: illustrissimum est, quod primò sese offert nostri Seruatoris exemplum. Etenim Christum in templo vinciri contingens erat: nam vinciri poterat si naturam illius spectes, imo fere necessarium, si aduersariorum furorem attendas: at non vinciri
Ioh. 7. 30. 44 necessarium fuit, *quia eius hora nondum adeerat*. Contra verò postea sub Pascha Ierosolymis, à Iuda domestico proditum, vinciri, à Pilato damnari & medium inter

latrones crucifigi, lanceaque transfigi Esa.53.7 Ioh.10.17.18
erat contingens, si naturam Christi valentem & vegetam, ac voluntatem illius liberam potestatemq́. consideres: deinde, si causas secundas Iudam sacerdotes, milites, Pilatum, spectes: quorum operandi principium fuit voluntas. Eoque & consilio & executione contingens fuit Christi perpessio. Nam vt aliud potuerunt Christi hostes statuere: sic statutum, mutata voluntate, minimè exequi: vt ante crebrius contigerat. Eadem tamen Christi perpessio alia ratione fuit necessaria, nimirũ, præfinitione, præscientia & prædictione Dei: quia *hora eius aduenerat: & mortis* Matth.26.2 45.
poculum auferri aut differri erat ἀδύνατον. Luc.22.53
Hinc Christus ait, *Filius hominis vadit prout* Matt.26.42 Marc.14.16
definitum: & perpessionis suæ eiusque cir- Luc.22.22
cumstantiarum necessitatẽ toties inculcat. Sic Christi ossa non sunt fracta con- Luc.9.24.
tingenter & necessario; contingenter, si & 17.25 & 22.37.&
fragilem ossium naturam & vires libe- 24.26.&c.
ramq́ue militum voluntatem spectes: necessariò, ex hypothesi decreti & præscientiæ Dei immutabilis, & horum indice Ioh.19.36
prophetia; quæ fieri irrita non potuit; quia *Scriptura solui non potest.* Deniq. templum Ioh.10.35
 Ierosol-

Ierosolymitanum euersum est cõtingenter & necessariò, quia perstare potuit, si interna illius principia & causarum secundarum naturam, mutabilẽ Romanorum militum voluntatem, contra Imperatoris sui mandatum nitentem, intuearis: sin Dei præfinitionem præscientiam & prædictionem animaduertas, dirutum est necessariò. Quia vt decretum & præscientia Dei constant: sic & *verbum Dei excidere non potest.* Itaque contingentia, hoc est, ordo inter causam & effectum mutabilem, cum necessitate euentus ex hypothesi præfinitionis diuinæ optimè cõgruit. Quia mediorum naturam non tollit, sed tuetur, eaque vtitur & ordinat, tanta sapientia & opportunitate, vt ex causis contingentibus, sine vlla coactione, euentus destinatus necessariò consequatur. *Sic itaque,* ait Augustinus, *administrat omnia quæ creauit, vt etiam ipsa proprios exercere & agere motus sinat.* Quare nec Deum peccati auctorem statuimus, nec fatum cum Stoicis fingimus: nec voluntatis natiuam libertatem, nec consiliorum aut operum cæterorumque mediorum vsum, decreti & præscientiæ Dei constantia & necessitate,

Egesippus de excid. Hierosol. lib. 5. c. 42
Matth. 24. 2.
Rom. 9. 6
De ciui. Dei lib. 7. c. 30

tate, subuertimus; sed potius stabilimus. Idque grauiter copioseque aduersus Ciceronem, (*qui dum vult facere liberos, facit sacrilegos*) demõstrauit Augustinus. Nam inter cætera quæ præclarè, reiecto fato, disserit, *Non est*, inquit, *autem consequens, vt si Deo certus est omnium ordo causarum, ideo nihil sit in nostræ voluntatis arbitrio. Et ipsæ quippe nostræ voluntates, in causarum ordine sunt, qui certus est Deo eiusque præscientia continetur: quoniam & humanæ voluntates humanorum operum causæ sunt. Atque ita qui omnes rerum causas præsciuit, profectò in iis causis, etiam nostras voluntates ignorare non potuit, quas nostrorum operum causas esse præsciuit: & ideo quidquid valent, certissimè valent & quod facturæ sunt ipsæ, omnino facturæ sunt; quia valituras atque facturas ille præsciuit, cuius præscientia falli non potest.* Et sequentibus, *Proinde non frustra sunt leges, obiurgationes, exhortationes, laudes, vituperationes: quia & ipsas futuras esse præsciuit, & valent plurimum, quantum eas valituras esse præsciuit, & preces valent ad ea impetranda, quæ se precantibus concessurum esse præsciuit.*

De ciui. Dei lib. 5. c. 9

Ibid. c. 10

CAPVT XI.

ATQVE hæc *de contingentia & necessitate* ac prima mediorum, (quibus diuina vtitur prouidentia) distinctione: ad alteram porro transeamus. Media enim alia sunt bona & per se ordinata, alia mala seu peccata & in se inordinata. Illa solùm & potenter efficit: hæc consultò ad bonum permittit: vtraque ordinat & ad destinatos fines regit Deus, consilio & modo sæpe occulto; sed nunquam iniusto. *Nihil enim*, ait Augustinus, *fit visibiliter aut sensibiliter, quod non de interiori atque inuisibili aula summi imperatoris, aut iubeatur aut permittatur, secundùm ineffabilem iustitiam præmiorum atque pœnarum, gratiarum & retributionum in ista totius creaturæ amplissima quadam immensaq; republica.* Qui *tertius ordinationis diuinæ modus.* Ac bona quidem tam naturæ (vt substātias, motus actiones & perfectiones rerum) quàm morum, seu virtutes tā ciuiles quam spirituales, à Deo nō solum ordinari, sed etiā effici, ex Sacris literis, vt ante ostendimus, & natura constat. Quia vt Deus summum bonum, ita omnis boni, & tantum boni origo & au-

De trinit. lib. 3. c. 4.

ctor est: iisque modis, quos modò explicauimus. Vnde ex communi hominum sensu definitur à Platone οὐσία ἀΐδιος τ' ἀγαθοῦ φύσεως αἰτία, *essentia sempiterna & boni naturæ causa.* Etenim *omne munus bonum & omne donum est perfectum supernè, descendens à patre luminum: apud quem non est transmutatio, nec conuersionis obumbratio. Deus est lux & tenebræ in eo non sunt vllæ.* Qua de re eleganter Augustinus, *Nequaquam dubitare debemus rerum quæ ad nos pertinent bonarum causam non esse nisi bonitatem Dei: malarum verò, ab immutabili bono deficientem boni mutabilis voluntatem prius Angeli, postea hominis.* Nec obstat, quod alibi ait Dominus se *formare lucem & creare tenebras: facere pacem & creare mala.* Neque *enim mala*, vt ait Gregorius magnus, *quæ nulla sua natura subsistunt, à Domino creantur: sed creare se mala Dominus indicat, quum res bene conditas, nobis malè agentibus, in flagellum format: vt ea ipsa, & per dolorem quo feriunt, delinquentibus mala sint: & per naturam, qua existunt, bona.* Qua de re tota grauiter & distinctè Tertullianus, *Mala dicuntur & delicta & supplicia.* Item, *Nos autem adhibita distinctione vtriusque formæ, separatis*

In Definitionibus.

Iac.1.17

1.Ioh.1.5

Enchirid. ad Laur.c.23

Esa.45.6.7

Moral. in Iob.li.3.c.6

Aduersus Marc.lib.2

separatis malis delicti & malis supplicij, malis culpæ & malis pœnæ, suum cuique parti definimus auctorem. Malorum quidem peccati & culpæ, Diabolum: malorum verò supplicij & pœnæ Deum creatorem: vt illa pars malitiæ deputetur, ista iustitiæ mala condenti iudicia aduersus mala delicta. De his ergo creator profitetur malis, quæ congruunt iudici. Quæ quidem illis mala sunt, quibus rependuntur: cæterum suo nomine bona; quia iusta & bonorum defensoria & delictorum inimica atque in hoc ordine Deo digna. Mala verò seu peccata, quæ fiunt, Deum permittere (hoc est, non impedire quum possit) res ipsa loquitur. Nam alias ea efficeret ac probaret, aut ignoraret, aut impedire non posset: sed prius iustitiæ, alterum sapientiæ, postremum omnipotentiæ illius aduersatur. Atque huc pertinent sequentes Scripturæ

Gen. 20. 6 loci, *Impediui te ne peccares mihi, nec permi-*

Gen. 31. 7 *si, vt tangeres eam. Non permisit ei Deus vt*

Act. 14. 16 *noceret mihi. Non permisit cuiquam opprimere eos. Qui in præteritis ætatibus permisit gentes*

1. Cor. 10. 13 *suis ipsarum viis ingredi. Tentatio vos non apprehendit, nisi humana. Fidelis Deus qui non permittet vos tentari, supra id quod potestis.* Permissio interim sic malis, quæ fiunt attribui-

tribuitur: vt bonis tamen minimè derogetur. Sic Paulus ait, *Spero temporis aliquantum mansurum me apud vos, si Dominus permiserit*. 1.Cor.16.7 Et alibi, *Atque id faciemus, siquidem permiserit Deus*. Hebr.6.3 Hæc tamen differentia quod illa etiam efficiat; sed mala minimè. Cæterum *Deum peccata permittere* non inscium, nec inuitum, aut negligentem, sed *consulto & volentem* perspicuum est. Quia nec sapientissimus quidquam agit imprudenter, nec omnipotens mundi gubernator incuria aut inuitus. Itaq. non parum hallucinantur qui permissionem consilio & voluntati omnino opponunt. Nec propterea tamen contrarias in Deo statuimus voluntates, quia diuersa ratio contrarietatis speciem tollit. Quamuis enim Deus peccata quæ eueniunt propriè & per se non velit, aut velle possit, qua peccata sunt, quia sanctissimus: eadem tamen κατά τι aliquatenus per accidens vult, nimirum permittere, propter aliud, qua media sunt, & per accidens sapientiæ Gen.45.8
diuinæ rationem habent boni. Sic Iosephi Iob.1.17.21
1.Reg.22.23
venditio; Iobi afflictio, Achabi deceptio, 1.Sam.2.25
1.Reg.12.15
filiorum Heli, Rechabeami, Amaziæ, con- 2.Par.25.20
2.Sam.16.10
tumacia, Semei maledictum, Christi cru- Esa.53.10
cifixio,

Matth.8.32 cifixio, Gergesenorum vastatio, peccata fuerunt hominum & Satanæ grauissima: at eadem tamen, quamuis alia ratione, Deum iustè voluisse Scriptura demonstrat. Nec consultò solùm sed etiam *ad bonum* mala permittit Deus: quia summi boni perpetuò bona mens & bonus animus. Eoque à peccato in permissione illius omnino immunis est. Quandoquidem impedire, hominum instar, non tenetur maximus; nec nisi ad bonum permittere decreuit ac permittit optimus.

Enchirid. ad Lauren. c. 27 Quâ de re præclarè Augustinus *Melius enim iudicauit de malis bene facere, quàm mala nulla esse permittere.* Ibid. cap. 96 Et postea, *Non ergo fit aliquid nisi omnipotens fieri velit vel sinendo vt fiat, vel ipse faciendo. Nec dubitandum est Deum facere bene etiam sinendo fieri quæcunque fiunt malè. Non enim hoc nisi iusto iudicio sinit. Et profectò bonum est, omne quod iustum. Quamuis ergo ea quæ mala sunt, non sint bona: tamen vt non solùm bona, sed etiam sint & mala, bonum est. Nam nisi esset hoc bonum, vt essent & mala, nullo modo esse sinerentur ab omnipotente bono. Cui procul dubio quàm facile est, quod vult facere, tam facile est, quod non vult esse, non sinere. Hoc nisi credamus*

damus periclitatur ipsum nostræ fidei confessionis initium: qua nos in Deum Patrem omnipotentem credere confitemur. Neque enim veraciter ob aliud vocatur omnipotens, nisi quia quidquid vult, (adderem, aut potest velle) *potest, nec voluntate cuiuspiam creaturæ, voluntatis omnipotentis impeditur effectus.*

CAPVT XII.

ATQVE hæc de peccati permissione: cuius adiunctum necessarium est ordinatio illius & regimen. Quo sensu *permissionem* peccati, *efficacem* nonnulli, non simpliciter: sed quodam modo nominant: non quod peccatum Deus efficiat; sed ordinem illius. Non enim pro libidine Satanæ & hominum, peccata quouis tempore, aut modo aut in quemuis erumpere aut postea promiscuè grassari permittit Deus: sed inde ab initio ad fines vsque destinatos ordinat ac dirigit. Nam vniuersa & singula consilia moderatur, voluntates flectit, conatus vertit huc illuc, euentus temperat pro arbitrio suo: vt antea copiosè demonstrauimus. Itaq. *ordinationis peccati* non minus quàm boni,

Beza Tom. 1. De æterna Præd. pa. 391

boni, *partes* sunt duæ, principium quod in consiliorum voluntatum & conatuum regimine, situm est: & perfectio quæ in euentuum ad fines decretos gubernatione consistit. Quare à veritatis scopo aberrant plurimùm qui aut otiosam omnino permissioné statuunt: aut concesso euentus regimine principium peccati ab ordinatione diuina eximunt. Vtrumque enim diuinitus ordinari & regi non tantùm ex iis, quæ supra disseruimus, sed ex aliis etiam expressioribus Sacrarum literarum testimoniis constat. Qualia è multis sunt hæc Gen. 45. 8. *Non vos misistis me huc, sed Deus ipse*, Exod. 4. 21. *Et ego indurabo cor eius, vt non dimittat populum* Exod. 9. 12. *Et indurauit Iehoua cor Pharaonis, neque obediuit eis quemadmodum locutus fuerat Iehoua ad Mosem*. Exod. 14. 17. *Ecce ego induro cor Ægyptiorum & ingredientur post eos* Deut. 2. 30. *Et noluit Sihon rex Hisbon, vt transiremus per se: indurauerat enim Iehoua Deus tuus spiritum eius & obfirmauerat cor eius vt daret eum in manum tuam*. Ios. 11. 20. *A Iehoua enim fuit quod obfirmabant cor suum ad occurrendum bello Israëli, vt internecioni deuoueret illas, nec fieret illis gratia: sed vt perderet*

deret eas, quemadmodum praeceperat Iehoua Mosi. 1. Sam. 2. 25. *Et non audiuerunt vocem patris sui: quia volebat Iehoua occidere eos.* 1. Sam. 16. 15. *Spiritus autem Iehouae recessit à Saule & terruit eum Spiritus malus à Iehoua.* 2. Samuel. 12. 11. 12. *Sic dixit Iehoua, En ego suscitaturus sum aduersus te malum de domo tua, tollamq́ue vxores tuas in oculis tuis & dabo proximo tuo, dormietq́ue cum vxoribus tuis in oculis Solis huius. Tu enim fecisti absconditè: ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israël & in conspectu Solis huius.* 2. Sa. 16. 10. *Dominus enim praecepit Semei, vt malediceret Dauidi: & quis est qui audeat dicere quare sic fecerit?* 2. Sam. 24. 1. *Et addidit furor Iehouae irasci contra Israëlem & concitauit Dauidem in eos dicendo, vade numera Israëlem.* 1. Reg. 12. 15. *Et non exaudiuit rex populum. fuit enim causa à Iehoua, vt confirmaret verbum suum quod locutus fuerat ipse per manum Abiae Silonitae ad Ieroboam filium Nebat.* 1. Reg. 22. 23. *Nunc ergo dedit Iehoua Spiritum mendacij in ore omnium istorum Prophetarum tuorum.* 2. Par. 11. 4. *Sic dixit Iehoua, Ne ascendatis neque pugnetis contra fratres vestros: reuertimini quisq; in domum suam: quia à me facta est res ista.* 2. Par. 25. 20.

Et non acquievit Amazias: quia à Deo erat, vt traderet eos in manum. Iobus cap. 1. 21. non ait, Dominus dedit: Diabolus abstulit; sed, *Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictum. Iob.* 19. 21. *Manus Dei tetigit me. Psal.* 105. 25. *Conuertit cor eorum, vt odio haberent populum suum, vt machinarentur dolos in seruos eius. Esa.* 6. 10. *Impingua cor populi huius & aures eius aggraua & oculos eius claude: ne forte videat oculis suis & auribus suis audiat & corde suo intelligat & conuertatur & sanet eum Esa.* 10. 15. *An gloriabitur securis aduersus secantem ipsa? an magnificabitur serra aduersus eum qui ipsam agitat? Esa.* 19. 14. *Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis & errare fecerunt Ægyptum in omni opere suo Esa.* 63. 17. *Quare fecisti nos errare Iehoua, à viis tuis: recedere fecisti cor nostrum à timore tui. Ezech.* 14. 9. *Propheta quum errauerit & locutus fuerit verbum ego Dominus decepi Prophetam illum. Eze.* 24. 21. *Sic ait Iehoua ecce ego prophanaturus sum sanctuarium meum, excellentiam roboris vestri desiderium oculorum vestrorum & cui indulget anima vestra: etiam filij vestri & filiæ vestræ quas reliquistis, gladio concident. Act.* 2. 27. *Hunc definito illo consilio & prascientia*

Dei

Dei deditum, quum accepistis, manibus sceleratis cruci affixum interemistis. Act. 3.17.18. Scio vos per ignorantiam ista fecisse sicut & primores vestros: Deus autem quæ prænunciauerat per os omnium Prophetarum suorum Christum suum perpessurum, ita impleuit. Ro. 1.26. Tradidit illos Deus fœdis affectibus. Ro. 9.18. Cuius vult, miseretur: quem vult, indurat. 2. Thes. 2.11. Ideo igitur mittet eis Deus efficaciam deceptionis, vt credant mendacio. 1. Petr. 3.17. Melius enim est vt bene agentes, si ita velit Dei voluntas, malis afficiamini, quàm malè agentes. 1. Pet. 4.19. Qui malis afficiuntur ex voluntate Dei. Sed testimoniorum satis: ex quibus omnibus liquere existimo, non ea solùm quæ bona sunt, sed peccata quoque, diuina gubernatione ordinari & omnino dirigi. Quod & Augustinus, cuius apud orthodoxos grauissima, semper habita est auctoritas, pluribus in locis, disertè testatur ac comprobat. Qualia inter cætera sunt hæc. *Nam*, inquit, *& vitiorum nostrorum non est autor Deus, sed ordinator est: quum eo in loco peccatores constituit & ea perpeti cogit, quæ merentur. Ad hoc valet, quod oues ponuntur ad dextram, hædi ad sinistram. Quædam ergo & facit & ordinat:* De Gen. ad lit. c. 5

ordinat: peccatores autem, in quantum peccatores, non facit sed ordinat tantùm. Et alibi Deum appellat, *creatorem omnium naturarum, voluntatum autem bonarum adiutorem ac remuneratorem, malarum autem relictorem & damnatorem, vtrarumque ordinatorem.*

De ciui. Dei lib. 14. c. 26

Ibi. lib. 5. c. 9 Et præcedentibus, *In eius voluntate summa potestas est: qui creatorum spirituum voluntates bonas adiuuat, malas iudicat, omnes ordinat: & quibusdam tribuit potestatem, quibusdam non tribuit. Sicut enim omnium naturarum creator est, ita omnium potestatum dator non voluntatum. Malæ quippe voluntates ab illo nō sunt, quoniam contra naturam sunt, quæ ab illo est.* Atque huc etiam pertinet

Lib. 1. c. 10 quod in Confessionibus ait, *Et tamen peccatum Domine Deus ordinator & creator omnium, peccatorum autem tantummodo ordinator.* Sic enim locum illum, qui vulgò vitiosè legitur, *Tantum non ordinator*, restituendum omnino censeo: vt ex reipsa & iis quæ adduximus aliisque eiusdem auctoris sententiis constat. Nec dubito, quin compendio literarum, *Tantummō*, scriptum fuerit: quod librariorum inscitia in, *Tantummō*, abierit. Sic etiam Fulgentius, qui Augustini sententiis adeo delectatus

 est,

est, vt eas pluribus in locis non tam imitatus sit, quàm expresserit, *Mala verò*, inquit, *futura opera illorum, quos non prædestinauit ad regnum, sed ad interitum, præsciuit potentissima Deitate & ordinauit prouida bonitate.* Et alibi, *Deus itaque licet auctor non sit malarum cogitationum, ordinator tamen est malarum voluntatum: & de malo opere cuiuslibet mali, non desinit ipse bonum operari. Nec in ipsis iniustæ voluntatis operibus deserit operum suorum iustum ordinem: quia & hoc in ipso ordine habet, quod malam iustè deserit voluntatem. Quam tamen sic, in suis malis operibus à se discedentem, deserit, vt ibi permittentis Dei operatio bona non desit: dum & in peccatis voluntate iniusta implet ipse iustitiam, & de malo quo peccantem iudicat, quibus ipse vult beneficium prorogat.* Atque huius ordinationis gratia fit, vt ea quæ à Satana hominibusque promanant mala, etiam Deo, quamuis alia ratione, passim in Sacris litteris ascribantur. Nam vt è multis, pauca delibemus, sic Pharao & à se & à Deo induratus dicitur; Iobi bona & à Chaldæis Diaboli instinctu & à Domino ablata: Satanas Dauidem incitauit vt populum superbè numeraret, idemque Deo

Ad Monimum lib. 1 cap. 24

Ibid. c. 26

Exod. 7. 13 & 4. 21

Iob. 1. 12. 17. 21

1. Par. 21. 1

2. Sam. 24. 1

2.Sa.16.10 11 attribuitur: Semei sceleratè Dauidi maledixit, & Dominum ei præcepisse fatetur Dauid: Satanas & pseudoprophetæ
1.Reg.22.23 Ezech.14.9 populum decipiunt; quod Deus etiam sibi vendicat: denique quemadmodum
Esa.10.12 crudelis Iudææ vastatio Sancheribo, &
Iere.48.10 excidium Moabitarum Chaldæis ascribitur; sic vtrumque *Dei opus* appellatur. Verum enimuero non ea mente hæc dicuntur diuinitus, quod illorum & similium auctor sit Deus, quâ peccata sunt, (nam eatenus permittit solum) sed ratione subiecti & ordinationis illius. Quia ad eandem actionem Deus homines Satanas concurrunt variè, sine vlla diuinæ iustitiæ & maiestatis macula. Nam actio per se & regimen à Deo est, tanquam causa prima: à creatura, vt secunda: vitium
Lib.1.ad Monimum cap.19 verò à creatura sola. *Quod potest Deus punire, non facere:* vt scitè monet Fulgentius.
2.Petr.2.8 2.Tim.4.18 Etenim quum ea quæ perpetrantur peccata sint ἔργα ἄνομα actiones aut *opera contra legem Dei*; vnde *opera mala* appellantur: tria in illis sunt obseruanda; materia in qua hærent; forma, & adiunctum regimen. *Materia seu subiectum peccati* sunt actiones, eæque aut internæ & animi-

nimirum mentis, voluntatis, affectuum: aut externæ & corporis. Vnde peccata ex Augustino vulgo definiuntur *facta, dicta, concupita contra legem Dei.* Forma peccati, est ἀνομία violatio legis: quæ non est proprium actionis, sed accidens & singularis illius ἀταξία ordinis naturalis perturbatio, cum actionis in se consideratæ, tum ratione finis debiti. Siquidem actionis integritas ita corrumpitur: & ordo illius, ad finem legitimum, tollitur. Adiunctum denique regimen est peccati ad bonum vniuersi, per accidens prouidentiæ diuinæ, εὐταξία iusta ordinatio. Primùm igitur peccati subiectum, vt per accidens peccati malum, sic per se bonum est: eoque promanat à Dei prouidentia, non solum vniuersali (qua tanquam causa prima creaturas & operationis principia ac facultates à se primùm inditas sustentat ac continuat) sed etiam particulari; qua vt agens liberrimum singula pro arbitrio variè permouet. Nam Deus omnis motus & actionis, (qua naturalia, non qua vitiosa) omnisque boni citra controuersiam origo & auctor est. *In ipso enim viuimus, mouemur & sumus.* Idque doctè & eleganter demon-

Contra Faustum lib. 22 cap. 27

Act. 17. 28

Enchirid. ad Lauren. c. 12

strat Augustinus, *Naturæ igitur omnes, inquit, quoniam naturarum prorsus omnium summè conditor bonus est, bonæ sunt.* Item,

Ibid. c. 13

Omnis namque natura, etiamsi vitiosa est, in quantum natura est, bona est: in quantum vitiosa est, mala est. Et alibi, *Quod enim*

Contra aduersar. legis cap. 5

malum est per vitium, profectò bonum est per naturam. Vitium quippe contra naturam est, quia naturæ nocet: nec noceret, nisi bonum eius minueret. Non est ergo malum nisi priuatio boni: ac per hoc nusquam nisi in re aliqua bona, etsi non summè bona (quoniam summè bona incorruptibilia & immutabilia perseuerant, ut Deus est) non tamen nisi in bona: quoniam non noceret nisi minuendo quod bonum est. Ac per hoc bona sine malo esse possunt sicut ipse Deus & quæque superiora cœlestia: mala verò sine bonis esse non possunt. Hinc igitur constat etsi peccatum non possit esse in se bonum, bonum tamen illius esse subiectum. Deinde & ordinatio illius iusta est: quia ex puro auctore, bono fine, & modo promanat. Quæ tria ad perfectionē operis requiruntur. Nec enim sanctitati diuinæ quidquam derogat, quod peccata ordinet: sed sapientiam & bonitatem illius demonstrat, quod ea quæ creaturæ culpa in-

ordinata

ordinata sunt, in ordinem creator redigat. *Sicut enim*, ait augustus ille scriptor, *bono uti malè, malum est: sic malo bene uti bonum est.* Et alibi, *Sicut iniqui male utuntur bonis operibus Dei: sic contra Deus bene utitur malis operibus iniquorum.* Vt enim medicus venena non procreat, sed ad corporis incolumitatem venenis probè & cum laude vtitur: sic & Deus peccata non efficit, sed ad bonos fines bonoque modo semper dirigit: quamuis ea non semper assequamur. *Quia iudicia Dei sunt abyssus multa.* Adeo vt non immeritò exclamet Apostolus, *O profunditatem diuitiarum tum sapientiæ, tum cognitionis Dei! quàm inscrutabilia sunt eius iudicia & eius viæ imperuestigabiles!* Fines autem sunt varij: è quibus præcipuos & communiores recésebimus. Ac primùm si reprobos spectes, proximus finis est, iusta eorum patefactio & pœna, quam aut sibimet inferunt, aut ab aliis feruntur: remotior est merita damnatio & interitus. Sic gentiles traditi à Deo fœdis suis affectibus mancipati, *mercedem quam oportuit, erroris sui in sese receperunt.* Et quia multi *amorem veritatis non receperunt, propterea mittet illis Deus efficaciam deceptionis,*

August. De peccat. remiss. l. 1. c. 29

In Euang. Ioh. tract. 27

Psal. 36. 7

Rom. 11. 33

Ro. 1. 26. 27

2. Thess. 2. 10. 11. 12

nis, vt credant mendacio: vt damnentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed acquieuerunt in iniustitia. Sic Deus Satanæ & pseudoprophetarum mendacia occulto prouidentiæ fræno (quod præceptum metaphoricè dicitur) effrænatam Achabi impietatem iustissimè puniuit. De quo argumento eleganter & distinctè Gregorius magnus, *Omne quippe peccatum, quod tamen citius pœnitendo non tergitur, aut peccatum est & causa peccati: aut peccatum & pœna peccati. Peccatum namque quod pœnitentia non diluit, ipso suo pondere mox ad aliud trahit. Vnde fit vt non solùm peccatum sit, sed peccatum & causa peccati. Ex illo quippe vitia culpæ subsequens oritur, ex quo cæcata mens ducitur, vt prius ex alio ligetur. Sed peccatum, quod ex peccato oritur, non iam peccatum tantummodo, sed peccatum est & pœna peccati: quia iusto iudicio omnipotens Deus cor peccantis obnubilat, vt præcedentis peccati merito etiam in alia cadat. Quem enim liberare noluit, deserendo percussit. Non ergo immeritò pœna peccati dicitur, quod iusta desuper irrogata cæcitate, ex præcedentis peccati vltione perpetratur. Quod videlicet agitur dispensatione superius ordinata, sed inferius iniquitate confu-*

1.Re.22.23

Moral. in Iob.lib.25. cap.12

confusa: vt & praecedens culpa sit causa subsequentis, & rursum culpa subsequens sit poena praecedentis. Sin pios spectes, finis ad quem peccata hominum dirigit Deus, proximus quidem est, aut conseruatio eorum in hac vita, vel in pietatis officio: aut exploratio virtutis, praesertim *vt probati per patientiam manifesti fiant, vel sibi ad spem, vel aliis ad imitationem:* aut denique castigatio vitiorum; vt meliores reddantur, quum vel ipsi peccant, vel in ipsos peccatur. Remotus verò finis est eorundem salus. Sic Deus optimus maximus sceleratam Iosephi venditionem ad peccantium fratrum conseruationem clementer conuertit. Quemadmodum & Satanae improbitatem ad Apostolum in officio & modestia continendum; patientiam Iobi etiam nostro bono explorandam, Dauidem cum populo castigandum, salutem eorum omnium procurandam gubernauit Deus. In quam sententiam rectè Gregorius magnus: *Apostatae quippe angeli peruersa voluntas est, sed tamen à Deo mirabiliter ordinatur, vt ipsae quoque eius insidiae vtilitati bonorum seruiant, quos purgant dum tentant.* Et alibi: *Secreto ergo dispensationis ordine,*

Aug. contra Secundinum c. 10
Rom. 5. 4
Gen. 45. 5
2. Cor. 12. 7
Iob. 1. 11. 12
Iac. 5. 10. 11.
2. Sam. 24. 1
Moral. in Iob. lib. 26 cap. 19
Ibid. lib. 33 cap. 18

ordine, unde sæuire permittitur iniquitas Diaboli: inde piè perficitur benignitas Dei. Elegantissimè verò Basilius magnus Συνεχρήσατο οὖν αὐτοῦ τῇ πονηρίᾳ εἰς γυμνάσιον τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ὁ σοφὸς καὶ προνοητικῶς οἰκονομῶν τὰ ἀνθρώπινα· ὥσπερ ἰατρὸς τῷ τῆς ἐχίδνης ἰῷ εἰς σωτηρίαν φαρμάκων κατασκευὴν ἀποχρώμενος. Hoc est, *Ille igitur sapientissimus & prouidentissimus rerum humanarum dispensator eius* (Diaboli) *improbitate simul utitur ad nostrarum animarum exercitationem, quemadmodum medicus viperæ veneno ad salutarem medicamentorum preparationem.* Sic Paulus ait, *Oportet hæreses esse, ut, qui probati sunt, manifesti fiant.* Et alibi, *Tentatio vos non apprehendit, nisi humana. Fidelis autem est Deus, qui non finet vos tentari, supra id quod potestis: sed præstabit, una cum tentatione, etiam euasionem.* Et ad Romanos, *Nouimus autem iis qui diligunt Deum, omnia simul conferre ad bonum: usque adeo omnia,* ait Augustinus, *ut etiam si qui eorum deuiant & exorbitant etiam hoc ipsum eis faciat proficere in bonum, quia humiliores redeunt atq; doctiores. Discunt enim in ipsa via iusta cum tremore se exultare debere non sibi arrogando tanquam de sua virtute fiduciam*

Tom. 1. Orat. quòd Deus non sit auctor peccati.

1. Cor. 11. 19

1. Cor. 10. 13

Cap. 8. 28

De correptione & gratia cap. 9

fiduciam permanendi: nec dicendo in abundantia sua, Non mouebor in æternum. Vltimus denique finis est sapientiæ, potentiæ, bonitatis & iustitiæ Dei gloria. Ad quam demonstrandam, vt Pharaonem excitauit & pios regit: sic & *omnia operatur etiam impium ad diem malum.* Porro *modus ordinationis peccati varius est* ac sæpe occultus nunquam autem iniustus: quia à solo bono & summè iusto promanat. *Quid si*, ait Apostolus, *iniustitia nostra Dei iustitiam commēdat, quid dicemus? Num iniustus Deus, qui infert pœnam (humano more loquor) Absit: alioqui quomodo iudex erit Deus mundi?* Qua de re scitè Augustinus, *Scriptura ostendit non solùm bonas renatorum voluntates, quas ipse facit ex malis: verumetiam illas quæ conseruant seculi creaturam, ita esse in Dei potestate, vt eas quò voluerit, quando voluerit, faciat inclinari, vel ad beneficia quibusdam præstanda, vel ad pœnas quibusdam ingerendas, sicut ipse iudicat, occultissimo quidem iudicio, sed sine dubio iustissimo.* Generalior verò ordinationis peccati modus est duplex: quorum prior est priuatio gratiæ peccato aduersantis. Quum autem huiusmodi gratia alia sit interna, lux mentis & frænum

Psal. 30.7
Rom. 9.17
Prou. 16.4
Matt. 19.17
Rom. 3.56
De gratia & libero arbitrio c. 20

fraenum cupiditatum: alia externa, furoris Satanae & mundi repressio: sic & priuatio illius duplex est. Vna internae gratiae, qua mens luce & iudicio recto destituitur & cupiditatibus fraena sic laxantur, vt ea tamen Deus perpetuò contineat & pro arbitrio gubernet. Atque huius priuationis ratione à quibusdam Deus *deficiens*, *& remouens*, *prohibens*, peccati *causa* impropriè nominatur. *Sicut accidit de domo ruinosa quae sustentetur columna; accedit aliquis amouet columnam, cadunt lapides & aedificia de summo loco, suo pondere cadunt, quae in seipsis descensus habent causam: tamen qui aufert columnam dicitur vtcunque facere casum: remouet enim fulcrũ, quod ruinam prohibebat. Sic Deus natura sua bonus est, quatenus tamen iustus, vult punire peccantes, tollit gratiam & quoquo modo causa eorum quae postea malè fiunt potest dici: non vera causa: nam ea propria est interior, mala scilicet eorum voluntas.* Etsi ab illa phrasi abstinere malim: non quia non sanctè ab iisdem intelligitur, sed propter ambiguitatem illius & insignem aduersariorum calumniandi libidinem, qui secus, quam par est, interpretantur. Etenim quum peccatum non sit natura,

Pet. Mart: in Locis c.14.§.7. & 16

sed

sed naturæ vitium, vnde & *nihil* ab Augu- stino dicitur: non tam efficiens, quàm deficiens illius causa statuenda est. Vt doctè ab Augustino explicatur quum ait, *Nemo ergo quærat efficientem causam malæ voluntatis. Non enim est efficiens, sed deficiens: quia nec illa effectio est, sed defectio. Deficere namque ab eo, quod summè est, ad id quod minus est, hoc est incipere habere voluntatem malam. Causas porro defectionum istarum (cum efficientes non sint, vt dixi, sed deficientes) velle inuenire, tale est ac si quisquam velit videre tenebras vel audire silentium: quod tamen, vtrumque nobis notum est. neque illud nisi per oculos, neque hoc nisi per aures: non sanè in specie, sed in speciei priuatione. Nemo ergo ex me scire quærat, quod me nescire scio: nisi fortè vt nescire discat, quod scire non sciendum est. Ea quippe quæ non in specie, sed in eius priuatione sciuntur, si dici aut intelligi potest, quodammodo nesciendo sciuntur, vt sciendo nesciantur.* Cæterum *deficiens* causa ὁμωνύμως ambiguè appellatur, per se, aut per accidens. Illa est, quæ in se à rectitudine legis debita; hæc verò quæ in alio, à gratiæ suæ communicatione indebita, deficit. Hic defectus peccato caret: & creatori tribui-

In Euang. Ioh. tract. 8

De ciui. Dei lib. 11. c. 7

tribuitur: ille verò peccatum est, & creaturæ soli conuenit. Qua de re subiicit Augustinus, *Hoc scio naturam Dei nunquam, nusquam, nulla ex parte posse deficere: & ea posse deficere, quæ ex nihilo facta sunt. Quæ tamen quantò magis sunt, & bona faciunt: tunc enim aliquid faciunt, quum causas habent efficientes: inquantum autem deficiunt, & ex hoc mala faciunt (quid enim tunc faciant nisi vana?) causas habent deficientes.* Sic postea cap. 9. *Quum ergo malæ voluntatis efficiens naturalis, vel, si dici potest, essentialis nulla sit causa (ab ipsa quippe incipit spirituum mutabilium malum, quo minuitur atque deprauatur naturæ bonum) nec talem voluntatem facit nisi defectio, qua deseritur Deus: cuius defectionis etiam causa vtique deficit.* Quam Augustini sententiam nostri approbant etsi & alia declarationis ergo adiiciant. Hinc doctissimus Theologus, *vt verè ab Augustino dictum libenter amplector, In peccato, siue in malo, nihil esse positiuum.* Atque hac ratione doctè vulgò dicitur, *Priuationem rectitudinis actiuè sumptam esse posse à Deo; non autem passiuè:* quia illa est iusta pœna: hæc iniusta culpa. Atque hæc prima est priuatio, gratiæ nimirum internæ.

Caluinus De æterna Dei prædest. opusc. p. 998

Altera

Altera verò est, externæ gratiæ; qua mortales Satanæ & mundi iniuriis, non absolutè, sed definitis à Deo iudice & temporis & modi limitibus, variè exponuntur. Quod ex Iobi & Achabi historia liquet: & Gergesenorum calamitas demonstrat. Etenim si ne in porcos quidem sæuire Satanas potuit, nisi data à Christo venia: quantò minus in homines? Itaque Diabolus *efficax* quidem *est in incredulis*: atq. operatur in iis, quod vult; sed non quantum vult. Quidquid enim Deo permittente ac gubernante mali facit, illud vult, quia malus: non autem quidquid vult, illud perficit: quia insatiabilis in eo malefaciendi libido & determinata diuinitus potestas. In quam sententiam grauiter & rotundè Augustinus, *Quia*, inquit, *sicut ipsi mali homines in terra: sic etiam illi* (immundi spiritus) *non omnia quæ volunt facere possunt, nisi quantum illius* (Dei) *ordinatione sinuntur. Cuius plenè iudicia nemo comprehendit: iustè nemo reprehendit.* Et Gregorius magnus, *Omnis voluntas Diaboli iniusta est & tamen permittente Deo omnis potestas iusta. Ex se enim tentare quoslibet iniustè appetit, sed eos qui tentandi sunt, prout*

Iob. 1.12 & 2.6
1. Re. 22.22
Matth. 8.31

Ephes. 2.2

De ciui. Dei lib. 2. c. 23

Moral. in Iob. lib. 18 cap. 2

tentandi, non nisi tentari Deus iustè permittit. Atque hic prior est ordinationis peccati modus. Alter verò est bonarum occasionum oblatio: quibus impij ad peccata perperam abutuntur. Quales sunt intus bonæ cogitationes, aut ordinariæ ex communibus naturæ principiis, institutione, experientia; aut extraordinariæ & immediatè singulari Dei instinctu excitatæ: foris, tum dicta, vt præcepta, narrationes, promissiones, minæ; tum facta cæteraque quæ in sensus incurrunt. Atque hinc facile perspicitur sana-mente à D. Martyre dictum, *Indurationem esse effectum iræ & vltionis Dei, siue à Deo ipso, vt loqui solent, immediatè: siue per Diabolum: siue per hominem exerceatur.* Nam immediatè Deus indurare potest, priuatione gratiæ iusta & interna atq. admirabili bonarum occasionum & cogitationũ oblatione. Ad quam sententiam illustrandam præclarum illud ac celebre Augustini dictum pertinet: *Facit hæc miris & ineffabilibus modis, qui nouit iusta sua iudicia non solùm in operibus hominum, sed & in ipsis cordibus operari: qui non facit voluntates malas: sed vtitur eis vt voluerit, quum aliquid iniquè velle non possit.*

Comment. ad Rom. 9

Contra Iulianum lib. 5. cap. 3

Nec

Nec Deo iniurius Martyr, quod postea addit, *Clamant absurdum esse, Deum ponere causam indurationis: at velim ex ipsis audire in quem articulum fidei hoc absurdum incurrat?* Etenim induratio, vt multa, & peccatum est & pœna peccati. Illius causa dici non potest propriè; sed tantùm per accidens, & occasio qua creaturæ abutuntur, vt modò offendimus: huius verò optimè; quia, quum Deus summus & iustus sit iudex, pœna omnis, qua pœna, proprium iustitiæ illius opus est. Sic ait Augustinus, *Tradit ergo Deus in passiones ignominiæ, vt fiant quæ non conueniant: sed ipse conuenienter tradit, & fiunt eadem peccata supplicia præteritorum & suppliciorum merita futurorum: sicut tradidit Achab in pseudoprophetarum mendacium, sicut tradidit Roboam in falsum consilium.* Et alibi, *Etsi sunt quædam, quæ ita peccata sunt, vt pœnæ etiam sint peccatorum (vnde dictum est, Tradidit illos Deus in reprobam mentem, vt faciant quæ non conueniant) non ibi peccatum Dei est, sed iudicium.* Sed vt eò vnde digressus sum redeam: sic Deus peccatores mouet & bonas occasiones offert malis, vt interim à mali contagione vtrimq. sit immunis. Vt enim con-

Contra Iulianum lib. 5. cap. 3

De prædest. sanct. c. 10

spicuus hic Sol radiis suis flores & sordes æquè feriens, ex illis odoré suauissimum, ex his verò teterrimum elicit: sic & inconspicuus ille Sol noster Deus, eadem sæpe ratione prouidentiæ suæ radiis & bonos & malos permouet: sed, pro vario eorum ingenio, ex illis quam inseuit pietatem; ex hisce, quam non effecit, sed inuenit impietatem, in lucem iustè educit. Et vt aër sole per vitrum coloratum pellucente, lumen habet à sole, sed colorem à vitro: sic actiones humanæ à Deo habent vt sint & ordinatæ sint; ab hominis vitio, vt malæ sint. Quamobrem in eodem argumēto accusatur ac sæpius punitur creaturarum scelus & laudatur Dei iustitia: *quæ etsi iusto ordine, iniustum aliquid fieri iustè permittit, inultum tamen abire non sinit.* Quod vel ex hisce testimoniis perspicuum est. *Gen.* 50. 20. *Vos cogitastis aduersus me malum, Deus autem cogitauit illud in bonum: vt faceret secundùm diem hanc. Deut.* 13. 2. 3. *Si dixerit Propheta, Eamus & consequamur Deos alienos, non audies vocem eius: quia tentat vos Dominus, vtrum diligatis eum: Propheta autem ille interficiatur: quia locutus est vt vos auerteret à Domino Deo vestro.*

Greg. Magn. Moral. in Iob. lib. 16 cap. 36

Iob. 1. 21.

Iob.1.21. Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictum. Esa.10.5.6.7. Assur virga furoris mei & virga quæ est in manu eorum, est ira mea. Ad gentem impiam mittam eum & super populum furoris mei mandabo ei, vt spoliet spolia & prædetur prædam & ponat eum in conculcationem, sicut lutum platearum. Ipse autem non sic existimabit, nec cor eius ita reputabit, sed ad perdendum erit cor eius. Et vers.12. Et erit quum compleuerit Dominus omne opus suum in monte Sion & in Ierusalem visitabo super fructum magnitudinis cordis regis Assur. Luc.22.22. Filius hominis quidem, prout definitum est, vadit: veruntamen væ homini illi per quem proditur. Idem egregiè illustrat Augustinus. *Facta est,* inquit, *traditio à Patre: facta est traditio à Filio: facta est traditio à Iuda. Vna res facta est: sed quæ res discernit Patrem tradentem Filium, seipsum Filium tradentem & Iudam discipulum, tradentem magistrum suum? Quia hoc fecit Pater & Filius in Charitate: fecit autem hoc Iudas in proditione. Videtis quia non, quid faciat homo, considerandum est: sed quo animo & voluntate faciat. In eodem facto inuenimus Deum Patrem, in quo inuenimus Iudam: Patrem benedicimus,* In epist.Ioh Tractatu 8.

 Iudam

Iudam detestamur. Quare Patrem benedicimus, Iudam detestamur? Benedicimus charitatem, detestamur iniquitatem. Quantum enim præstitum est generi humano de tradito Christo? nunquid hoc cogitauit Iudas, vt traderet? Deus cogitauit salutem nostram, qua redempti sumus: Iudas cogitauit pretium quo vendidit Dominum: Filius ipse cogitauit pretium quod dedit pro nobis: Iudas cogitauit pretium, quod accepit vt venderet. Diuersa ergo intentio, diuersa facta facit. Quum sit vna res ex diuersis eam intentionibus si metiamur; vnum amandum, alterum damnandum: vnum glorificandum alterum detestandum inuenimus. Sic idem

De natura boni c. 32

& alibi, Iniustum enim non est, vt improbis accipientibus nocendi potestatem, & bonorum patientia probetur & malorum iniquitas puniatur. Nam per potestatem Diabolo datam, & Iob probatus est, vt iustus appareret, & Petrus tentatus est, vt non de se præsumeret, & Paulus colaphizatus, ne se extolleret, & Iudas damnatus, vt se suspenderet. Quum ergo per potestatem quam Diabolo dedit, omnia iustè ipse Deus fecerit, non tamen pro his iustis factis, sed pro iniqua nocendi voluntate, quæ ipsius Diaboli fuit, ei reddetur in fine supplicium, quum dicetur impiis, qui eius nequitiæ consentire

tire perseuerauerint, Ite in ignem æternum, quem parauit Pater meus Diabolo & Angelis eius. Hisce consentit Fulgentius, *Bene,* ait, *quippe malis interitus à Deo redditur, quamuis sit malus interitus eis, qui nunc iustè deseruntur & postmodum iustè torquebuntur. In talibus enim Deus iudicium suum desertione inchoat, cruciatione consummat. Nam & hoc tempore, quo discedentes malos deserit Deus, non operatur in eis, quod ei displicet; sed operatur per eos, quod ei placet: postmodum eis redditurus, quod ab eius iustitia merentur. Recipient enim non pro eo, quod Deus benè vsus est eorum operibus malis: sed pro eo, quod ipsi malè abusi sunt Dei operibus bonis.* Quamobrem etsi eadem opera Satanæ hominibus & Deo tribuantur, peccati tamen auctor Deus minimè constituitur. Nam diuersa natura, finis & modus voluntatem actionesque Dei & malorum distinguunt. Ea enim omnia in Deo, summè bono pura puta sunt; in malis verò mala: ideoque in illo laudem; in hisce supplicium promerentur. Nec aliud sensit D. Caluinus (etsi id mirificè exagitent) quum ait, *Quæ perperam & iniustè ab hominibus fiunt, eadem recta & iusta esse Dei opera.* Quod non solùm

Matt. 25. 41

Ad Gnomimum lib. 1. cap. 27

Opusc. De æterna præd. pa. 958.

lùm ex apologia contra Castellionem: verum etiam ex aliis eiusdem auctoris sententiis demonstrari potest. Non enim ex charitate tantùm, quæ viro de ecclesia Dei optimè merito debetur, sed certo etiam iudicio in meliorem partem hoc dictum & similia interpretamur. Quod ex iis quæ producemus testimoniis omnibus citra præiudicium attentis, fiet perspicuum.

Comment. in Esa. 44. 18 *Quod verò Deus*, inquit, *excæcare atque in reprobum sensum tradere dicatur, patet ex variis Scripturæ locis, nempe quum lucem Spiritus sui aufert & frena laxat hominum libidini, vt nulla amplius ratione cohiberi possint. Satanam quoque armat efficacia errorus, vt neque ab eius insidiis caueant & fallaciis obnoxij sint, qui recusarunt veritati parere.* Et

Ibid. c. 19. 14 alibi, *Itaque quum Deus homines excæcat aut reprobat, sæuitiæ accusari non potest. Iusta enim improbitatis & nequitiæ eorum pœna est, nec potest auctor mali dici, qui scelera puniendo iustè agit. Nunc ad puniendi modum veniamus. Permittit eos Satanæ puniendos. Ipse enim est qui propriè permiscet Spiritum vertiginis & prauitatis: sed quia nihil agit nisi mandato Dei, propterea Deus ipse id agere dicitur, quod Satan agit. Nam quod vulgò dicunt fieri per-*

missu

missu Dei, nimis friuolum est effugium. Plus enim expressit Propheta, nempe inflictam à Deo hanc pœnam, quod iustus sit iudex. Agit ergo Deus per Satanam vt iudex per carnificem, iustasq́; pœnas sumit, de iis qui ipsum offenderunt. Et vt alia omittam præclarè ac rotundè in Institutionibus suis, sententiam suam orthodoxam, de hoc argumentum exponit. *Quomodo*, inquit, *idem opus ad Deum, ad Satanam, ad hominem auctorem referemus, quin vel Satanam excusemus Dei consortio, vel Deum mali auctorem prædicemus? Facilè, si finem agendi primùm inspiciamus, deinde modum. Domini consilium est serui sui patientiam calamitate exercere: Satan molitur eum ad desperationem adigere: Chaldæi ex re aliena præter ius & fas lucrum quærere affectant. Tanta in consiliis diuersitas opus iam valdè distinguit. In modo non minus est discriminis: Satanæ affligendum seruum suum Dominus permittit: Chaldæos quos ad id exequendum ministros delegit, illi permittit ac tradit impellendos. Satan aliqui prauos Chaldæorum animos venenatis suis aculeis ad perpetrandum id flagitium instigat: illi ad iniustitiam furiosè ruunt: omniaq́; membra scelere obstringunt ac contaminant. Propriè ergo* Lib.2.c.4

agere dicitur Satan in reprobis, in quibus regnum suum hoc est nequitia exercet. Dicitur & Deus suo modo agere, quod Satan ipse, instrumentum quum sit iræ eius, pro eius nutu ac imperio huc atque illuc se inflectit ad exequenda eius iusta iudicia. Omitto hic vniuersalem Dei motionem: vnde creaturæ omnes vt sustinentur, ita efficaciam quiduis agendi ducunt. De illa speciali actione tantùm loquor, quæ in vnoquoque facinore apparet. Idem ergo facinus Deo, Satanæ, homini assignari videmus non esse absurdum: sed varietas in fine, & modo facit vt illic inculpata Dei iustitia reluceat, Satanæ hominisq́ nequitia cum suo opprobrio se prodat. Atque hæc quidem de peccati permissione diuina & adiuncta Dei ordinatione. Ex quibus non adeo difficile est orthodoxorum in hac quæstione sententias conciliare, quum alij hanc Dei permissionem statuũt: alij reiiciunt. Illi enim non quamuis permissionem, sed coniunctam cum ordinatione & regimine Dei intelligunt: hi verò non simpliciter tollunt, sed nudam & à Dei regimine secretam, quam nonnulli fingunt, auersantur. Qua de re, vt alios breuitatis causa prætermittam, doctissimus D. Beza *Permissionem* Ad Francisc. Claud. apologia altera.

enim à nobis non simpliciter tolli, quum aliter in bonis, aliter per malos agat Deus, sed eo sensu duntaxat, quo & à Iuliano quondam vsurpabatur (contra quem errorem ex professo disputat Augustinus) & à nobis nunc accipitur, quasi videlicet voluntati & decreto opponatur, quoties à nobis est inculcatum? Et alibi, *Et ad hanc distinctionem spectat rectè intellectum συγχωρήσεως id est permissionis nomen, tam malè à nonnullis acceptum, qui Dei voluntati, id est decreto illud opponunt (quod Augustinus ante à nobis citatus copiosissimè refutat), quàm rectè ab iis vsurpatum, qui sic distinguunt voluntatis Dei actionem in bonis & per bonos verè agentis, ab eadem sic per malos etiam peccantes, iusta sua iudicia exequentis, vt tamen malam in ipsis voluntatem non efficiat, neque malè moueat, sed mala ipsorum voluntate bene vtatur.* Atque hinc facile colligitur, quo sensu ab eodem prouidentia paulò ante definiatur, *Vis illa Dei sapientissima & optima à cuius efficacitate cuncta cum facta tum facienda dependeant.* Itaque frustra ex eo inuidiam doctissimo viro conflare moliuntur.

Contra Iulianum lib. 5. cap. 3

Prælect. in cap. 9. ad Romanos.

Ibidem.

CA-

CAPVT XIII.

ATQVE hæc quidem *de natura prouidentia* diuinæ pro tenuitate nostra differuimus. Ex quibus huius *doctrinæ vsus & vtilitas* singularis elucet. Etenim sapientiæ, bonitatis & potentiæ Dei infinitæ theatrum est illustrissimum: fidei & spei fulcimentum: superbiæ & impatientiæ frænum: gratitudinis stimulus: optima denique religionis magistra. Quæ singula vt ex superioribus constant, sic & scriptis catecheticis accuratè vulgò explicantur. Quare iis illustrandis & confirmandis supersedeo, ac finem facio. Hactenus *Conciliatio doctrinæ orthodoxæ de prouidentia Dei*,

Rom. 11. 36 *ex quo, per quem, & in quem sunt omnia. Ipsi sit gloria in secula. Amen.*

FINIS.

Ad CL. V.

D. FRANCISCVM GOMARVM

S. TH. D. & Rect. Magnifi.

ODA.

O GRATA multum pagina, quæ sibi
Titulum regentis cuncta Dei facit,
Et Providentis temperari
Numinis asserit omne nutu!
O quàm vocatus, quamque ades vtilis
Arctate paruus pelle licet liber,
Future multis sed medela
Pectoribus male sauciatis!
Immane dictu, tramite devio
Quo dira multos impietas agat
Magistra falsi, fascinatis
Mentibus imperitare gaudens.
Quin ipsa voces spargere non timet
Deum negantes, aut silet hoc nefas
Si fassa numen, quæ geruntur
Ire tamen regredíque nutu
Negat supremæ mentis; at omnia
Jncerta ferri; siue ea sors dedit

Dedítve

Deditve casus fluctuari
Turbine ludibrioque vano.
Contra GOMARI *qui datur ingenî*
Fœtus, volumen mole quidem minus
At grande rebus, mox reuellet
Horribiles animis furores.
Huc ferte gressum, queîs fuit hactenus
Mens recta, gressum huc, deuius hactenus
Quos error egit, quo GOMARI
Præsidium auspiciumque ducit.
Non tam perite Mæonidem nuci
Inclusit olim dædalus artifex,
(Si vera fama est) quàm videbis
Perspicuè breuiterque paucis
Digesta chartis, singula quomodo
Connexa pendent consilio Dei,
Quæque ille cœlo, quæque terris
Arbitrio moderatur æquo.
Quæ cùm sagaci mentis acumine
GOMARE *monstras, hoc simul efficis*
Grati nepotes quod sonabunt
Ne rapiat LIBITINA *nomen.*

I. BRVNO.